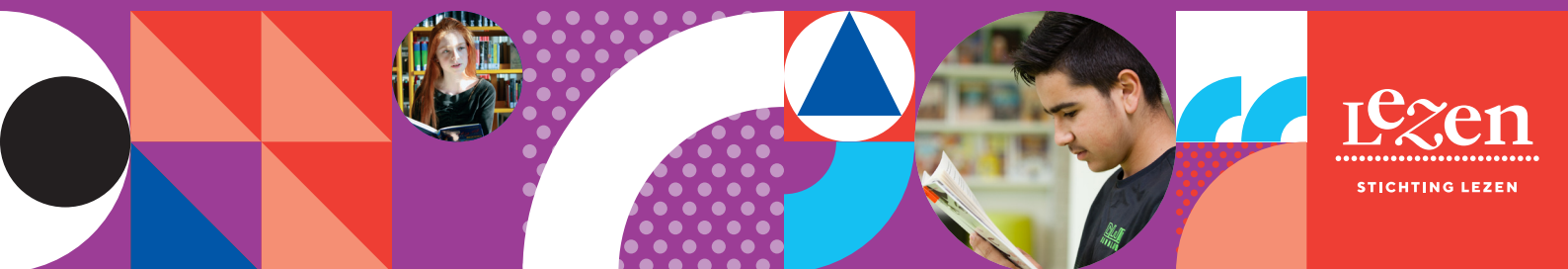

ONDERZOEKSPUBLICATIE

Mediatheken in het voortgezet onderwijs

Stand van zaken 2023

Lezen
STICHTING LEZEN

Marleen Kieft & Vera van Rossum

Mediatheken in het voortgezet onderwijs

Stand van zaken 2023

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020 – 623 05 66
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteurs

Marleen Kieft (MK Onderzoek + Advies; interviews en verkorte geïntegreerde rapportage)
Vera van Rossum (DUO Onderwijsonderzoek & Advies; enquêteonderzoek)

Met dank aan

- Alle experts, mediathecarissen en schoolleiders die de enquête invulden en/of meewerkten aan een interview;
- het projectteam Mediatheken vo, bestaande uit: Niels Bakker (onderzoeksspecialist Stichting Lezen, coördinator van dit onderzoek), Marleen Wijnen (projectleider a.i. Stichting Lezen, coördinator van dit onderzoek), Caroline Heijer (domeinspecialist praktijkonderwijs, vmbo en mbo Stichting Lezen), Daan Beeke (domeinspecialist voortgezet onderwijs Stichting Lezen), Iris van der Heijden (adviseur digitale geletterdheid jeugd, KB, nationale bibliotheek), Mirjam Klaren (adviseur onderzoek en kennisdeling, KB, nationale bibliotheek) en Karin Solé (voorzitter Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs).

Dit onderzoek is tot stand gekomen met een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma de Bibliotheek *op school* (Stichting Lezen/KB, nationale bibliotheek).

Vormgeving cover

Judith Schoffelen en Erik olde Hanhof, Amsterdam.

Citeren als:

Kieft, M., & Rossum, V. van (2024). *Mediatheken in het voortgezet onderwijs. Stand van zaken 2023*. Stichting Lezen.

Inhoud

Voorwoord.....	1
Samenvatting.....	3
1 Inleiding	5
2 Opzet en werkwijze.....	7
3 Resultaten	11
3.1 De mediatheek binnen de school	11
3.2 De mediathecaris	19
3.3 Beleid en budget	29
3.4 Leesbevordering en digitale geletterdheid	33
3.5 Samenwerking met de bibliotheek	41
4 Conclusies.....	44
4.1 Beantwoording onderzoeksvraag	44
4.2 Andere conclusies	44
5 Aanbevelingen.....	47

Voorwoord

Middelbare scholieren zijn steeds minder vaardig in lezen. Het internationale PISA-onderzoek, dat uitkwam in december 2023, liet voor de tweede meting op rij een forse daling zien: 33% van de vijftienjarigen scoort inmiddels dermate laag op de leestoets dat ze het risico lopen om laaggeletterd te worden.

De oorzaken zijn legio: de concurrentie van andere media, het methodegerichte leesonderwijs en het toenemende docententekort. Maar er bestaat nog een mogelijke verklaring, die veel minder aandacht krijgt. Steeds minder middelbare scholen huisvesten een eigen mediatheek, en er is weinig aanwas van nieuwe mediathecarissen. Mediatheken bieden, door boeken beschikbaar te stellen en ruimte en faciliteiten én deskundige ondersteuning om te lezen en studeren, een essentiële bijdrage aan het lezen op school en in de vrije tijd – en hiermee ook aan de leesvaardigheid en mediabewuste informatievaardigheden.

Stichting Lezen wil de komende jaren de positie van de mediatheek verbeteren. Idealiter huisvesten vrijwel alle middelbare scholen in Nederland een eigen mediatheek, die wordt gerund door een goed opgeleide mediathecaris. De mediathecaris vervult een spilfunctie op het gebied van leesbevordering en digitale geletterdheid binnen de school.

Dat de praktijk er vooralsnog anders uitziet, komt naar voren uit dit onderzoek naar de stand van zaken van het mediatheekwerk. Niet alleen is het aantal mediatheken in 2022 opnieuw gedaald, ook blijkt ruim acht op de tien mediathecarissen boven de vijftig jaar te zijn. Maar liefst een kwart van de mediathecarissen heeft geen opleiding of cursus gevolgd op hun werkterrein, en dit zijn vooral de jongere mediathecarissen. Zo bezien ziet de toekomst er somber uit.

Gelukkig denken veel mediathecarissen dat leesbevordering en digitale geletterdheid de komende jaren belangrijker worden in hun werk. Aandacht hiervoor kan eraan bijdragen om de mediatheek terug te krijgen in het schoolgebouw. Het is de hoogste tijd dat mediatheken weer een centrale rol in de school spelen.

Gerlien van Dalen,
Directeur-bestuurder Stichting Lezen

Samenvatting

Volwaardige mediatheken met een goed opgeleide mediathecaris worden steeds zeldzamer in het Nederlandse voortgezet onderwijs. Het aantal mediatheken neemt af, de beroepsgroep vergrijsst en de opleiding voor onderwijsmediathecaris bestaat niet meer. Reden voor Stichting Lezen, de Beroepsvereniging van Mediathecarissen in het Onderwijs (BMO) en KB, nationale bibliotheek om het initiatief te nemen voor een uitgebreid onderzoek naar de stand van zaken rond mediatheken in het onderwijs. De centrale onderzoeksvraag luidt: *hoe is het gesteld met de kwaliteit van het mediatheekwerk in het voortgezet onderwijs?* Deze vraag is beantwoord met een combinatie van vragenlijstonderzoek en interviews met experts, schoolleiders en mediathecarissen. Deze Stichting Lezen-publicatie doet verslag van dit onderzoek en is een verkorte versie van het uitgebreide onderzoeksverslag, dat eveneens is te vinden op de website van Stichting Lezen.

De mediathecarissen en de schoolleiders zijn gemiddeld genomen tevreden over de mediatheek op hun schoollocatie. De boekencollectie voldoet, ze hebben meestal een eigen ruimte op een centrale plek en zijn vijf dagen per week geopend en bemenst. Als het om de kwaliteit van de mediatheek gaat, zijn er echter ook enkele aandachtspunten: dikwijls is er geen beleidsplan aanwezig voor de mediatheek en monitoring en evaluatie zijn niet vanzelfsprekend. Een ander verbeterpunt is volgens de mediathecarissen de inzet en de aanwezigheid van informatieve boeken op school.

De beroepsgroep van mediathecarissen heeft niet alleen te kampen met vergrijzing, maar worstelt ook met opleiding en deskundigheidsbevordering. Een kwart van de mediathecarissen heeft geen enkele opleiding of cursus gevolgd die te maken heeft met hun functie in de mediatheek. Maar het is zeker niet alleen maar kommer en kwel. De interviews lieten zien dat mediathecarissen binnen hun school op velerlei wijze een rol van betekenis kunnen spelen op het gebied van leesbevordering en digitale geletterdheid. Voorwaarde daarvoor is wel dat de schoolleider positief staat tegenover de mediatheek, dat een mediathecaris de tijd en de ruimte heeft om de klassen in te gaan, contacten te leggen met docenten of sectievergaderingen bij te wonen.

De meeste mediathecarissen uit dit onderzoek zijn actief bezig met leesbevordering op hun schoollocatie, degenen die werken op een vmbo-locatie zelfs allemaal. Veel schoolleiders vinden zelfs dat de mediatheek een nog belangrijkere rol zou mogen spelen op het gebied van leesbevordering. Dat staat in schril contrast met de inzet op het gebied van digitale geletterdheid: op slechts een kwart van de scholen met een mediatheek zijn de mediatheek en mediathecaris actief bezig met het organiseren van activiteiten rond bijvoorbeeld mediawijsheid en praktische ICT-vaardigheden. Veel schoolleiders en mediathecarissen beschouwen digitale geletterdheid als een thema voor vaklessen en vakdocenten, niet als een thema voor de mediatheek.

Ruim de helft van de schoolleiders en mediathecarissen uit dit onderzoek werkt op een of andere wijze samen met de openbare bibliotheek. Degenen die dat niet doen, verwijzen vooral naar de eigen collectie en de eigen expertise, die ze toereikend vinden. Uit de interviews blijkt dat een mediathecaris een belangrijke schakelfunctie kan vervullen bij het tot stand brengen van een vlotte samenwerking tussen school en bibliotheek.

1 Inleiding

Mediatheken spelen een belangrijke rol in het voortgezet onderwijs op het gebied van leesbevordering en digitale geletterdheid. Zij kunnen deze rol echter steeds minder vaardig vervullen. De Beroepsvereniging voor Mediathecarissen in het Onderwijs (BMO) constateert dat vo-scholen steeds minder belang hechten aan een mediatheek met een professionele mediathecaris. Bij bezuinigingen staat de mediatheek vaak bovenaan de lijst. Het aantal mediatheken met mediathecaris op scholen in het voortgezet onderwijs daalt de laatste jaren dan ook: van 709 in 2012 naar 561 in 2019 en 427 in 2022. Hierdoor beschikt nog 27% van de vo-scholen over een mediatheek met mediathecaris en dat zijn vooral de havo- en vwo-scholen. Naast de mediatheek komt ook de positie van de mediathecaris in het gedrang. Het meest recente onderzoek naar de stand van zaken op het gebied van mediatheken dateert uit 2012. Toen beschikten acht op de tien mediatheken over een mediathecaris. De meesten van hen hadden twintig uur per week of meer beschikbaar. 72% van de mediathecarissen was anno 2012 boven de vijftig jaar. De BMO constateert in interne documentatie dat er voor mediathecarissen die met pensioen gaan vaak geen vervanging wordt gezocht. Er is weinig aanwas van jonge mediathecarissen. Dat is ook niet zo gek, want er bestaat in Nederland geen opleiding meer voor dit beroep.

Deze trends hebben tot gevolg dat mediatheken steeds minder toegevoegde waarde kunnen bieden op het gebied van leesbevordering en/of digitale geletterdheid op vo-scholen. Dit is des te zorgwekkender gezien de daling van de lees- en taalvaardigheid en het leesplezier onder jongeren, zoals die naar voren komt uit het internationale onderzoek PISA (Meelissen et al., 2023; Gubbels et al., 2019)^{1, 2}. Hier komt bij dat digitale geletterdheid weliswaar is opgenomen in de kerndoelen voor het onderwijs, maar vooralsnog niet is ingevoerd als eigen vakgebied binnen het onderwijs. Hierdoor ontbreekt het scholen aan sturing om hun rol in het aanleren van deze vaardigheid te vervullen. De kwaliteit van de mediatheek lijkt kortom steeds meer in de knel te komen. Stichting Lezen, de BMO en KB, nationale bibliotheek namen daarom het initiatief voor een update van eerder onderzoek dat zich richt op de stand van zaken van mediatheken op vo-scholen. De centrale onderzoeksvraag luidt: *hoe is het gesteld met de kwaliteit van het mediatheekwerk in het voortgezet onderwijs?*

Om deze vraag te beantwoorden heeft DUO Onderwijsonderzoek & Advies in juni 2023 een enquêteonderzoek uitgevoerd onder mediathecarissen en schoolleiders in het voortgezet onderwijs. Onderwijsonderzoeker Marleen Kieft heeft in aansluiting op het vragenlijstonderzoek een interviewronde gehouden. Deze Stichting Lezen-onderzoekspublicatie is een verkorte versie van het complete onderzoeksrapport, dat online te vinden is via <https://www.lezen.nl/publicatie/mediatheken-in-het-voorgezet-onderwijs>.

¹ Meelissen, M., Maassen, N., Gubbels, J., Van Langen, A., Valk, J., Dood, C., Derks, I., In 't Zandt, M., Wolbers, M. (2023). *Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht*. PISA Nederland, Universiteit van Twente, Expertisecentrum Nederlands & KBA Nijmegen.

² Gubbels, J., Van Langen, A., Maassen, N. & Meelissen, M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht*. Universiteit van Twente, Expertisecentrum Nederlands & KBA Nijmegen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zetten we eerst uiteen hoe het onderzoek is uitgevoerd. Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 3 de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 4 sluiten we af met het formuleren van conclusies en aanbevelingen.

2 Opzet en werkwijze

Dit landelijke onderzoek naar mediatheken in het vo bestond uit drie delen:

1. raadplegen van experts,
2. vragenlijstonderzoek en
3. interviewronde met mediathecarissen en schoolleiders.

Deel 1: Raadplegen van experts

De eerste fase van dit onderzoek naar vo-mediatheken ging eind 2022 van start met een expertinterviewronde, uitgevoerd door Marleen Kieft. Het doel van deze gesprekken was om informatie te verzamelen ter voorbereiding op het opstellen van een goede vragenlijst voor mediathecarissen en schoolleiders voor deel 2 van het onderzoek.

De experts zijn geselecteerd in overleg met de opdrachtgever en ze spraken alle zeven vanuit hun eigen invalshoek en achtergrond (zie kader). Er kwamen in de gesprekken steeds verschillende onderwerpen aan de orde, afhankelijk van de expertise van de betreffende expert. De interviews vonden deels online, deels fysiek plaats, en zijn opgenomen en uitgewerkt. De experts hebben hun gespreksverslag gelezen en konden desgewenst nog opmerkingen maken of aanvullingen doen. De definitieve gespreksverslagen zijn door de onderzoekers van DUO gebruikt bij het opstellen van de vragenlijst voor het kwantitatieve onderzoek (deel 2).

Lijst van geraadpleegde experts:

- Mediathecaris en schoolleider vmbo
- Mediathecaris havo/vwo
- Adviseur Leesbevordering
- Adviseur digitale geletterdheid
- Hoogleraar
- Informatiewetenschapper
- Beleidsadviseur op het gebied van onderwijs

Deel 2: Vragenlijstonderzoek

DUO Onderwijsonderzoek & Advies heeft in juni 2023 een kwantitatief onderzoek uitgevoerd onder mediathecarissen en schoolleiders in het voortgezet onderwijs (vo). Er is voor dit onderzoek gebruikgemaakt van twee online vragenlijsten: een vragenlijst voor de mediathecarissen en een vragenlijst voor de schoolleiders. Aan de hand van enkele selectievragen (bijvoorbeeld over de aanwezigheid van een mediatheek op de schoollocatie) hebben de respondenten zowel open als gesloten vragen voorgelegd gekregen.

De respons is gerealiseerd met behulp van het DUO-onderwijspanel schoolleiders in het voortgezet onderwijs (schoolleiders die met regelmaat voor DUO onderwijsrelevante online vragenlijsten invullen) en de DUO-onderwijsdatabase (met de namen en e-mailadressen van mediathecarissen en schoolleiders in het vo). Daarnaast heeft de Beroepsvereniging van Mediathecarissen in het Onderwijs (BMO) een algemene link naar de vragenlijst verspreid onder haar leden.

Enkele vragen uit de vragenlijst zijn ingevuld door respondenten die werken op een school waar geen mediatheek gevestigd is (zie paragraaf 3.1.1). Vanaf 3.1.2 rapporteren we de resultaten van het vragenlijstonderzoek onder mediathecarissen (n = 187) en schoolleiders (n = 176) die wél een mediatheek hebben.

Deel 3: Interviewronde met mediathecarissen en schoolleiders

De slotvraag in beide vragenlijsten was ‘Wilt u meewerken aan een verdiepend interview over uw mediatheek?’ In totaal waren er 27 schoolleiders en 46 mediathecarissen die op deze vraag ‘ja’ antwoordden en hun e-mailadres achterlieten. In overleg met de opdrachtgever selecteerde Marleen Kieft uit deze lijst 5 schoolleiders en 7 mediathecarissen (zie tabel 1). Ze hanteerde hierbij de volgende criteria:

- een variatie aan schooltypes vertegenwoordigd;
- een variatie van verschillende typen sterke punten en verbeterpunten en verschil in focus;
- zowel scholen die meedoen met het programma de Bibliotheek *op school* als scholen die dat niet (meer) doen;
- onder mediathecarissen: variatie in leeftijd, achtergrond en ervaring;
- verschillende regio’s vertegenwoordigd;
- geen vrijwillige mediatheekmedewerkers.

Vervolgens heeft Marleen Kieft de geselecteerde kandidaten uitgenodigd voor een interview. De interviews vonden plaats in september en oktober 2023; waarvan 8 fysiek en 4 online.

Tabel 2.1

Lijst van geïnterviewden.

Type school	Regio	Functie	Wel/geen De Bibliotheek <i>op school</i>
Vmbo/havo/vwo	Noord	Mediathecaris + schoolleider	Geen dBos
Vmbo/havo/vwo	Noord	Schoolleider	dBos
Bovenbouw havo/atheneum	Noord	Mediathecaris	dBos
Vmbo/havo/atheneum	Noord	Mediathecaris	Geen dBos
Vmbo en praktijkonderwijs	Midden	Mediathecaris	Geen dBos
Mavo	Midden	Schoolleider	Geen dBos
Vmbo-bb en bk	Midden	Schoolleider + docent Nederlands	dBos
Vmbo	Zuid	Mediathecaris	Geen dBos
Locatie vmbo-tl/havo en locatie havo/atheneum van scholengemeenschap	Zuid	Mediathecaris + Schoolleider	Geen dBos
Vmbo/havo/vwo	Zuid	Mediathecaris	dBos

De gesprekken vonden plaats aan de hand van een leidraad, die voor een deel bestond uit een aantal algemene gesprekspunten, maar voor een groter deel uit vragen die ingingen op de eerder gegeven

antwoorden in de vragenlijst. Zo gaven de gesprekken verdieping en inkleuring aan de vragenlijstresultaten. Door de afstemming op de specifieke situatie van de respondent, varieerde de inhoud van de gesprekken. De bevindingen uit het kwalitatieve onderzoek dienen ter aanvulling, verdieping en inkleuring van de cijfers en getallen. De tekst die is gebaseerd op de interviews is gemarkeerd met een microfoontje .

3 Resultaten

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van dit gecombineerde kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek. De resultaten van het vragenlijstonderzoek staan weergegeven in cijfers, percentages en tabellen. Waar relevant, melden we ook of er betekenisvolle verschillen bestaan tussen scholen met bepaalde achtergrondkenmerken, zoals schoolgrootte, schooltype of aantal jaren werkervaring van de mediathecaris. Aan het eind van elke paragraaf staat – ter informatie en inspiratie – een *good practice* in een grijs gearceerd kader. Deze goede voorbeelden geven een concreter beeld van hoe er op vo-scholen wordt gewerkt aan een kwalitatief goede mediatheek.

In paragraaf 3.1 staat de mediatheek centraal en in 3.2 de mediathecaris. Paragraaf 3.3 is gewijd aan beleid en kwaliteitsmonitoring. In 3.4 gaan we in op de vraag hoe op vo-scholen aan leesbevordering en digitale geletterdheid wordt gewerkt. De samenwerking met de openbare bibliotheek in het kader van De Bibliotheek *op school* komt aan de orde in 3.5.

3.1 De mediatheek binnen de school

In dit onderzoek hebben we de volgende definitie van mediatheek gehanteerd:

Een mediatheek is een ruimte in een school waar boeken beschikbaar zijn voor leerlingen om te lezen en te lenen, en waar mogelijk ook andere zaken, zoals werkplekken en computers, aanwezig zijn.

3.1.1 Aan- of afwezigheid van een mediatheek

Verreweg de meeste respondenten melden dat er op hun school een mediatheek, of een ruimte die als mediatheek dient, aanwezig is (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2

Aan- of aanwezigheid van een mediatheek op school.

	Schoolleiders (n = 253)	Mediathecarissen (n = 205)
Ja, wij hebben een mediatheek	70%	94%
Nee, wij hebben geen mediatheek meer, maar wel gehad	13%	-
Nee, wij hebben geen mediatheek en ook niet gehad	18%	6%

De schoolleiders op scholen die in het verleden wel een mediatheek hebben gehad maar die nu niet meer hebben, konden met eigen woorden toelichten waarom besloten is om de mediatheek op te heffen. Hun antwoorden zijn vervolgens gecodeerd en gecategoriseerd. Als belangrijkste redenen gaven de schoolleiders op: ruimtegebrek, er is een samenwerking met de bibliotheek gestart of het is te duur. Daarnaast beschreven meerdere schoolleiders dat een mediatheek niet past bij de leerlingenpopulatie op hun school. Dit speelt vooral in het praktijkonderwijs. Zo rapporteerde een schoolleider: “We zijn een praktijkschool. Lezen is voor veel leerlingen moeilijk. Leesplezier/motivatie is zeer gering.” In *good practice 1* (aan het eind van deze paragraaf) komt een mediathecaris op een school voor praktijkonderwijs en vmbo aan het woord.

Wettelijke verplichting

De vijf geïnterviewde schoolleiders hebben in het interview hun mening gegeven over de vraag of ze het een goed idee vinden vo-scholen wettelijk te verplichten een mediatheek te hebben. Een van hen vond het ronduit een goed idee. Twee andere vonden een wettelijke verplichting op zichzelf een goed idee, maar betwijfelden of een verplichting zal leiden tot een kwalitatief goede mediatheek. “Een verplichting betekent niet automatisch dat de dingen goed gebeuren. Dan voldoet een school er bijvoorbeeld net aan, maar dan stelt het nog niks voor.” De vierde schoolleider was van mening dat er voor sommige scholen zaken zijn die een nog grotere urgentie hebben dan een mediatheek. Hij noemde bijvoorbeeld een viproom (very important puber-room), waar leerlingen met zorgen en problemen terecht kunnen voor een luisterend oor, een maaltijd of om te praten over sociaaleconomische problemen. “In zo’n viproom kun je dan natuurlijk wel boeken neerzetten als rust- en hulpmiddel”, opperde hij. Deze schoolleider en een collega van een andere school vonden het een beter idee om bepaalde bibliotheekfuncties verplicht te stellen, maar de manier waarop scholen die functie vormgeven vrij te laten.

3.1.2 Tevredenheid, sterke punten en verbeterpunten

Mediathecarissen en schoolleiders die wel een mediatheek op hun schoollocatie hebben, zijn hier over het algemeen tevreden over. Mediathecarissen geven gemiddeld een 7,7 voor de mediatheek op hun schoollocatie en schoolleiders een 7,5. Schoolleiders van schoollocaties met vijfhonderd of minder leerlingen geven echter minder hoge cijfers voor de mediatheek op hun schoollocatie dan schoolleiders van grotere scholen. Schooltype speelt ook een rol: schoolleiders van vmbo-scholen en vmbo/pro-scholen geven gemiddeld genomen hun mediatheek een lager cijfer dan schoolleiders van havo/vwo-scholen.

De mediathecarissen en schoolleiders hebben in hun eigen woorden genoteerd wat volgens hen de drie sterkste punten en de drie belangrijkste verbeterpunten zijn van de mediatheek op hun schoollocatie. Hun antwoorden zijn gecodeerd en hieronder staan de meest genoemde antwoorden.

Wat zijn volgens u de drie sterkste punten van de mediatheek op uw schoollocatie?

Volgens mediathecarissen:

- de collectie boeken (aantrekkelijk, actueel, uitgebreid) (74%);
- goede/mooie ruimte (30%);
- de locatie van de mediatheek / toegankelijkheid (30%);
- goed/kundig personeel (27%);
- fijne studie-/werkruimte (23%).

Volgens schoolleiders:

1. het aanbod / de collectie boeken (61%);
2. rustige (studie)ruimte (31%);
3. de locatie van de mediatheek / toegankelijkheid (28%);
4. goede medewerkers/mediathecaris(sen) (bevlogen, professioneel) (25%);
5. prettige ruimte/inrichting (23%).

Wat zijn volgens u de drie belangrijkste verbeterpunten voor de mediatheek op uw schoollocatie?

Volgens mediathecarissen:

1. de grootte/inrichting van de ruimte (42%);
2. betere samenwerking met vaksecties (27%);
3. uitbreiden/actualiseren van de collectie (23%);
4. meer betrokkenheid bij de school / het onderwijs / meer zichtbaarheid (21%);
5. meer stilte-/werkplekken (17%).

Volgens schoolleiders:

1. de collectie boeken moet worden uitgebreid/geactualiseerd (34%);
2. de inrichting/uitstraling van de ruimte (19%);
3. een grotere/betere ruimte voor de mediatheek (19%);
4. modernere/betere faciliteiten (15%);
5. betere studie-/werkplekken (15%).

Zichtbaarheid

Zoals vermeld in bovenstaand overzicht is volgens een flinke groep mediathecarissen de zichtbaarheid van de mediatheek een punt van verbetering. Dat werd bevestigd in de interviews, want in de helft van de gesprekken kwam het thema ‘zichtbaarheid van de mediatheek’ nadrukkelijk naar voren als een aandachtspunt, bij zowel schoolleiders als mediathecarissen. Twee mediathecarissen vertelden veel bezig te zijn met de online zichtbaarheid van de mediatheek. Beiden zijn begonnen met een Instagram-pagina waarop ze onder andere nieuwe boeken voor het voetlicht brengen. Een van hen vraagt ook de docenten Nederlands of ze af en toe iets willen aanleveren, bijvoorbeeld over hun lievelingsboek. Een van de docenten maakte bijvoorbeeld een filmpje met een stapel graphic novels, dat veel werd bekeken. Daarna is ook de mediatheek aangevuld met een flink aantal graphic novels.

Ook schoolleiders benadrukten dat ze de zichtbaarheid van de mediatheek erg belangrijk vinden. Een van hen heeft er daarom bewust voor gezorgd dat de mediatheek op een mooie, centrale plek in het nieuwe schoolgebouw is gekomen, waar de leerlingen vaak langslopen. Bovendien heeft ze geïnvesteerd in een goede inrichting van de mediatheek. Die moet er mooi, aantrekkelijk en uitnodigend uitzien: “We wilden goede zitplekken en banken, zodat het voor leerlingen aantrekkelijk is om binnen te komen.” Twee andere schoolleiders zoeken het meer op activiteitsniveau. Ze vinden dat er op hun school meer activiteiten rond boeken en lezen moeten komen. “Ik zou het tof vinden als er meer activiteiten komen rond lezen. Als je iets belangrijk vindt, moet het ook zichtbaar zijn. Ook ouderavonden met sprekers gaan altijd over opvoedkundige zaken, maar waarom gaat het niet een keer over leesbevordering?”

Schoolorganisatie

Op drie scholen vertelden de mediathecarissen dat ze de manier waarop de school georganiseerd is als belemmering ervaren. Een mediathecaris op een vmbo-school vertelde dat het voor haar moeilijk is om bijvoorbeeld de sectie Nederlands in één keer te bereiken, omdat haar school in teams is georganiseerd, zoals groen, techniek of electro. “Al die teams zijn eigenlijk minischooltjes. De docenten hebben maar twee keer per jaar een vakgroepvergadering van alle docenten van een bepaald vak bij elkaar. Ik maakte laatst bij een personeelsuitje zelfs mee dat twee docenten

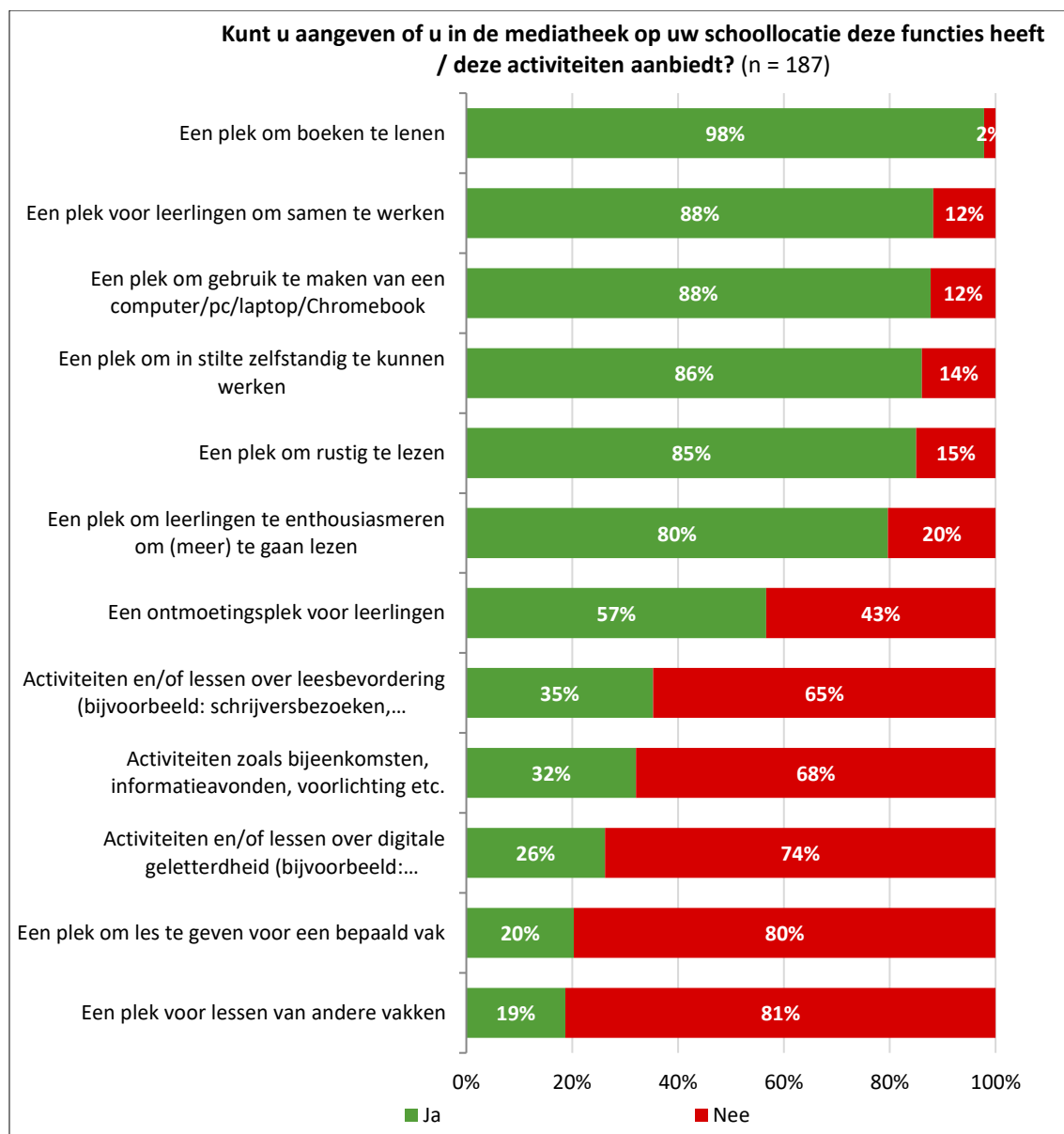
Engels elkaar niet kennen! Kun je nagaan dat het voor mij als mediathecaris heel lastig is om alle docenten Nederlands of docenten van een ander vak gezamenlijk te bereiken.” Twee andere scholen zijn ook in teams ingedeeld. Klassen worden zoveel mogelijk in een vaste hoek van het gebouw ingeroosterd. “Dus als de klassen van bijvoorbeeld het team havo-onderbouw op een bepaalde plek zitten, ver van de mediatheek vandaan, komen ze bijna nooit in de buurt”, lichtte een van de geïnterviewden toe.

3.1.3 Functies en activiteiten

Welke functies en activiteiten bieden de mediatheken aan volgens mediathecarissen? De meest voorkomende functies van de mediatheek zijn een plek om boeken te lenen (98%), een plek voor leerlingen om samen te werken (88%) en een plek om gebruik te maken van een computer, pc, laptop of chromebook (88%). Zie figuur 3.1.

Figuur 3.1

Functies van de mediatheek.

Veilige haven

Een functie van mediatheken die in de vragenlijstresultaten niet zo prominent naar voren kwam, maar in de interviews wel, is de mediatheek als veilige haven voor leerlingen. Een mediathecaris van een vmbo/pro-school vertelde te merken dat de leerlingen op haar school het heel fijn vinden dat er altijd vaste bekende gezichten in de mediatheek rondlopen (zie good practice 1). Maar ook op havo- en atheneum-scholen is er behoefte aan die veiligheid. “Je bent soms ook pedagoog of maatschappelijk werker. Je biedt de leerlingen een laagdrempelige plek die niet om cijfers gaat. Zonder docent, maar wel met iemand van school waarbij ze veilig zijn. Dat vind ik heel waardevol.” Een van de schoolleiders waardeert de mediatheek ook als “oase van rust waar kinderen liefdevol worden ontvangen”. Ze vindt het enorm belangrijk dat de mediatheek als stille en rustige ruimte in stand zal blijven.

3.1.4. Openingstijden

Op de meeste scholen (93%) is de mediatheek vijf dagen per week geopend, gedurende zeven of acht uur. 97% van de mediathecarissen meldt dat er gedurende de openingstijden ook een medewerker aanwezig is.

Discussie over de openingstijden

Op enkele scholen uit het kwalitatieve onderzoek vormen de openingstijden van de mediatheek een onderwerp van discussie en is het lastig geschikte openingstijden te vinden. Een schoolleider vertelde bijvoorbeeld: “De openingstijden zijn een hele tijd ongelukkig geweest: vanaf acht uur ’s ochtends open en ’s middags na half drie dicht. Terwijl de meeste leerlingen juist na schooltijd langs de mediatheek willen en niet om acht uur ’s ochtends. We kunnen ook niet van de mensen in mediatheek vragen dat zij acht uur per dag zonder pauze doorwerken. Maar in de grote pauze moet de mediatheek altijd open zijn wat mij betreft. Dus de openingstijden, die vind ik nog wel een punt van discussie.”

Voor het leggen van contact met docenten is het juist weer niet handig om in de pauzes de mediatheek open te stellen. Daar kan de mediathecaris van een andere school over meepraten. “Soms betrap ik mezelf erop dat ik een dag weer niet ben gaan pauzeren in de personeelskamer. Dat komt omdat de pauzes bij mij de drukste momenten zijn van de dag en mijn focus ligt bij de leerlingen. Dus ben ik al vrij snel een eilandje binnen de school. Dat maakt het moeilijk om een ingang bij docenten te vinden en om voor hen zichtbaar te zijn.”

3.1.5 Boekencollectie

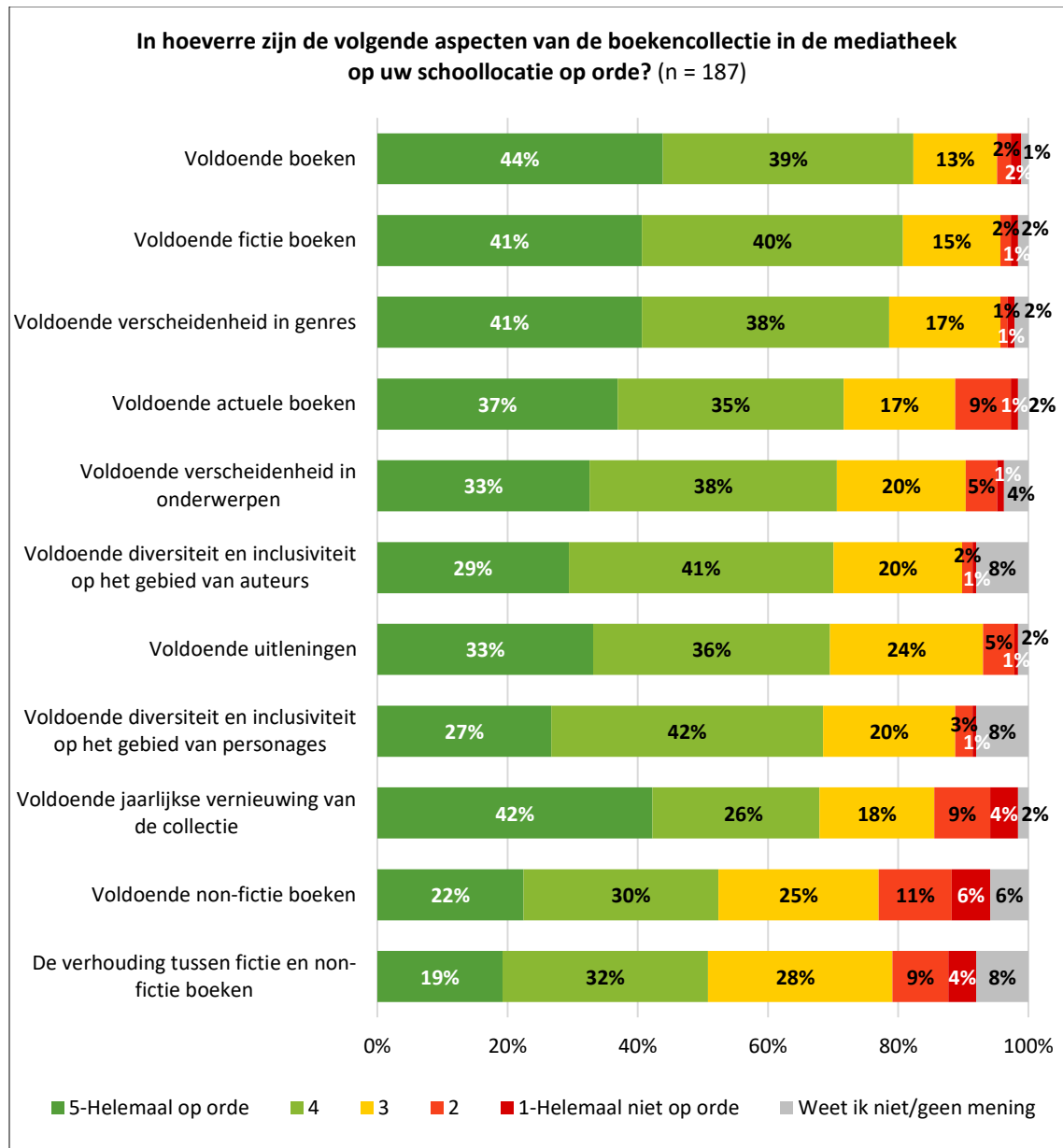
In paragraaf 3.1.2 werd al duidelijk dat veel mediathecarissen en schoolleiders (74%, respectievelijk 61%) tevreden zijn over de boekencollectie op hun school. Maar er is ook een flinke groep scholen waar de collectie juist een verbeterpunt is: 23% van de mediathecarissen en 34% van de schoolleiders vindt dat de collectie uitgebreid en/of geactualiseerd moet worden.

In onderstaande figuur 3.2 staat meer in detail weergegeven hoe de mediathecarissen denken over hun collectie. De grootste groep mediathecarissen vindt dat het aantal boeken in de mediatheek, het aantal fictieboeken en de verscheidenheid in genres in hun mediatheek op orde zijn. Maar mediathecarissen van kleine schoollocaties (minder dan vijfhonderd leerlingen) geven significant minder vaak aan dat zij voldoende boeken hebben dan mediathecarissen op grotere scholen. De

mediathecarissen zijn relatief het minst tevreden over het aantal non-fictieboeken en de verhouding tussen fictie- en non-fictieboeken.

Figuur 3.2

Mening over de boekencollectie.

Informatieve boeken

Uit de interviews bleek dat de mediathedarissen op de havo/vwo-scholen niet veel informatieve boeken meer uitlenen, behalve aan havo- of vwo-leerlingen die met hun profielwerkstuk bezig zijn. Soms schaffen ze op verzoek een specifiek informatief boek aan, als leerlingen of docenten om een bepaalde titel vragen. Op de scholen die (ook) vmbo-onderwijs bieden, is het beeld gevarieerder en worden informatieve boeken nog wel uitgeleend. Een van de mediathedarissen liet een recente aankoop zien: “Kijk, dit is een van mijn nieuwste aankopen, een motorboek. Dat heb ik aangeschaft na een gesprek met een van de leraren van een vmbo-klas (basisberoepsgerichte leerweg). Hij vertelde dat een aantal van zijn leerlingen over brommers en

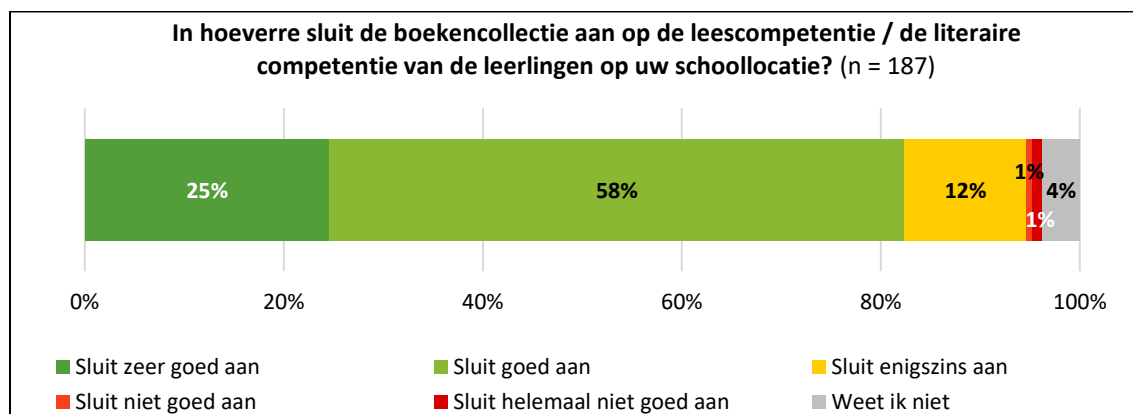
motoren wilden lezen. Zoiets had ik al eerder meegemaakt, met een groepje jongens die hier op zoek waren naar een boek over trekkers. Toen zei ik: jullie mogen zelf een titel van een boek over trekkers zoeken op internet en dan koop ik dat voor jullie. Deze jongens kwamen dus met hun laptop en lieten een boek zien. Toen heb ik dat voor hen gekocht. Ondanks dat ze niet van lezen houden, vonden ze dit boek toch wel heel leuk.” Ook op de school voor praktijkonderwijs worden juist de informatieve boeken relatief veel gebruikt, vertelde de mediathecaris: “De pro-leerlingen die graag dingen met hun handen doen, lenen ze wel graag, bijvoorbeeld over autotechniek. Ook wel omdat die boeken veel meer plaatjes hebben. Het is best een uitdaging om geschikte informatieve boeken te vinden. Als je in de catalogus van de openbare bibliotheek kijkt, vind je heel veel informatieve boeken voor kinderen tot een jaar of negen en daarna voor volwassenen. Daartussenin is het gauw óf te kinderachtig óf alweer te moeilijk. We kopen daarom ook best veel tweedehandsboeken die soms al lang uit de handel zijn.”

Aansluiting collectie op leescompetentie en leesplezier

Meer dan 80% van de mediathecarissen geeft aan dat de boekencollectie (zeer) goed aansluit op de leescompetentie of literaire competentie van de leerlingen (zie figuur 3.3). Ze onderbouwen dat onder andere door te verwijzen naar de aanwezigheid van speciale boeken voor leerlingen met dyslexie of een lager leesniveau. Ook noemen ze dat boeken worden aangeschaft in overleg met de docenten.

Figuur 3.3

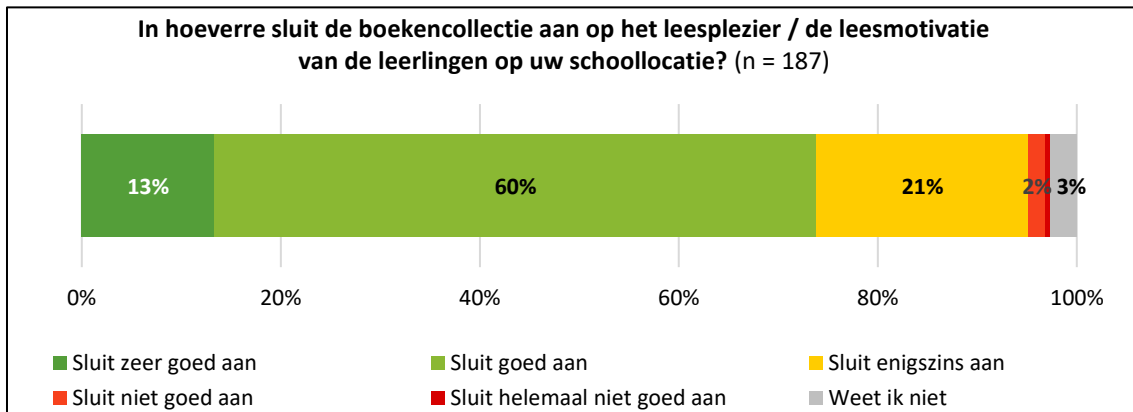
Aansluiting boekencollectie op literaire competentie van de leerlingen.

Verder sluit de boekencollectie volgens bijna driekwart van de mediathecarissen (zeer) goed aan op het leesplezier of de leesmotivatie van de leerlingen op hun schoollocatie (zie figuur 3.4). Hierbij geven ze als voorbeeld onder andere dat ze de collectie samenstellen op basis van interesses van de leerlingen en dat er een divers aanbod is (denk aan graphic novels of BookTok-titels).

Figuur 3.4

Aansluiting boekencollectie op het leesplezier van de leerlingen.

Verder lezen?

Wie geïnteresseerd is in meer en/of gedetailleerdere informatie over de kenmerken van mediatheken, zoals grootte, de openingstijden, bezoekerscijfers, aantal titels et cetera, verwijzen we naar paragraaf 4.6 van het uitgebreide onderzoeksrapport.

Good practice 1: Continu drempels verlagen

Mediathecaris Willie Bekebrede werkt op De Meerwaarde in Barneveld, school voor vmbo en praktijkonderwijs. Ze vindt het een grote uitdaging om leerlingen van haar school te helpen bij hun boekkeuze. Persoonlijke begeleiding is bij deze doelgroep cruciaal, vindt ze.

Niet-lezers aan het lezen krijgen

Bekebrede is opgeleid als neerlandicus en mensen vragen haar daarom weleens of ze het inhoudelijk uitdagend genoeg vindt om op een school voor praktijkonderwijs en vmbo te werken. Dat is het zeker, vindt ze. "Het is juist een hele grote uitdaging om een leerling van vijftien met een leesniveau van groep 4 toch aan het lezen te krijgen. Wat laat je zo'n leerling lezen? Boeken op dat niveau gaan over basisschoolkinderen, daar ontkom je niet aan. Maar er zit natuurlijk nog veel gradatie in. Is het in een bepaald boek echt heel duidelijk dat de hoofdpersoon nog maar negen jaar oud is of maakt het zulke avonturen mee dat het niet uitmaakt? Mijn collega en ik gaan echt op zoek naar een geschikt boek. We lezen dus heel erg veel boeken, maar ook recensies, en we houden goed in de gaten wat er op de markt is voor deze doelgroep."

Drempels om te lezen weghalen

De Meerwaarde profileert zich als een school die veel aandacht besteedt aan taalvaardigheid en lezen. Voor zo'n school is een eigen, laagdrempelige mediatheek echt een noodzaak, vindt Bekebrede, want leerlingen ervaren snel drempels als het om lezen gaat. Een openbare bibliotheek in het dorp is al een te grote drempel. "Alles wat meer moeite kost dan het gewone is al snel te veel. Een openbare bibliotheek, die andere openingstijden heeft en waar ze heen moeten fietsen. Of online een boek reserveren en later ophalen op een bepaalde tijd: dat werkt gewoon niet voor deze leerlingen. Maar denk ook aan boetes bij te laat inleveren. Of het onthouden van de openingstijden van de mediatheek. Wij zijn dus continu bezig allerlei drempels te verlagen hier in de mediatheek." Bekebrede en haar collega-mediathecaris hebben er daarom

bewust voor gekozen om niet met vrijwilligers te werken en tijdens de openingstijden altijd zelf in de mediatheek aanwezig te zijn, zodat ze vaste vertrouwde gezichten zijn voor de leerlingen.

Soms komen leerlingen aan Bekebrede speciaal vertellen dat ze voor het eerst een boek hebben uitgelezen. “We hebben bijvoorbeeld een hele rij Kluitman-novelles in de kast staan. Dat is een serie boekjes van ieder ongeveer honderd pagina’s, geschreven door allerlei verschillende schrijvers. Honderd pagina’s is net genoeg om een goed verhaal te kunnen schrijven, met een beetje diepgang en karakter. Die ervaring als ze zo’n boek echt van voor tot achter zelf hebben gelezen! Dat is heel mooi om te zien.”

3.2 De mediathecaris

3.2.1 Persoonskenmerken

De gemiddelde mediathecaris is een vrouw van 56,7 jaar met een hbo-opleiding, die 15,1 jaar werkervaring in de mediatheek heeft (zie tabellen 3.3, 3.4 en 3.5).

Tabel 3.3

Wat is uw leeftijd? (n = 187).

	Percentage
< 30 jaar	1%
30 – 39 jaar	6%
40 – 49 jaar	10%
50 – 59 jaar	41%
> 60 jaar	42%

Tabel 3.4

Hoeveel jaren bent u al werkzaam in de mediatheek? (n = 187).

	Percentage
< 5 jaar	18%
5 – 9 jaar	11%
10 – 19 jaar	32%
20 – 29 jaar	35%
> 30 jaar	4%

Tabel 3.5

Wat is het niveau van uw hoogst afgeronde opleiding? (n = 187).

	Percentage
Voortgezet onderwijs	13%
Mbo	18%
Hbo	57%
Universiteit	10%
Anders	4%

Driekwart van de mediathecarissen heeft opleidingen en/of cursussen gevolgd die te maken hebben met hun functie in de mediatheek (zie figuur 3.5); een kwart van de mediathecarissen geeft aan geen enkele opleiding of cursus te hebben gevolgd die te maken heeft met hun functie in de mediatheek. Bij mediathecarissen jonger dan vijftig jaar gaat het om twee vijfde (42%), bij mediathecarissen boven de vijftig jaar om een vijfde (21%). Mediathecarissen met minder dan vijf jaar werkervaring hebben significant vaker geen opleidingen/cursussen gevolgd die te maken hebben met hun werk in de mediatheek.

Figuur 3.5
Gevolgte opleidingen en cursussen.

Positie binnen de school

Een van de klassiek geschoolde mediathecarissen betoogde dat schoolleiders de verantwoordelijkheid hebben om goed in te schatten wat voor mediathecaris ze in huis hebben: een administratieve kracht of een goed opgeleide hbo'er. "Directeuren hebben nogal eens de neiging om automatisch administratieve klussen door de mediathecaris te laten doen. Dat is jammer. Voor een mediathecaris is het daarom heel fijn als je de kans krijgt in een werkgroep te gaan. Want vanuit zo'n positie is het gemakkelijker te melden dat je ergens ideeën over hebt, dan vanuit een plek waar je vaak over het hoofd gezien wordt."

Gewenste deskundigheidsbevordering

De mediathecarissen kregen in de vragenlijst de gelegenheid om in eigen woorden aan te geven waar zij behoefte aan hebben op het gebied van kennis, opleidingen en cursussen om hun

werkzaamheden in de mediatheek goed te kunnen vervullen. De antwoorden van de mediathecarissen zijn divers; zie tabel 3.6.

Tabel 3.6

Waar heeft u behoefte aan op het gebied van kennis/opleidingen/cursussen om uw werkzaamheden in de mediatheek goed te kunnen vervullen? (n = 187).

	Percentage
Geen behoefte aan	37%
Cursus leesbevordering	17%
Kennis over (nieuwe) (jeugd)literatuur	8%
Cursus/opleiding over mediawijsheid	6%
Kennis op het gebied van ICT / digitale vaardigheden	6%

Didactische kennis

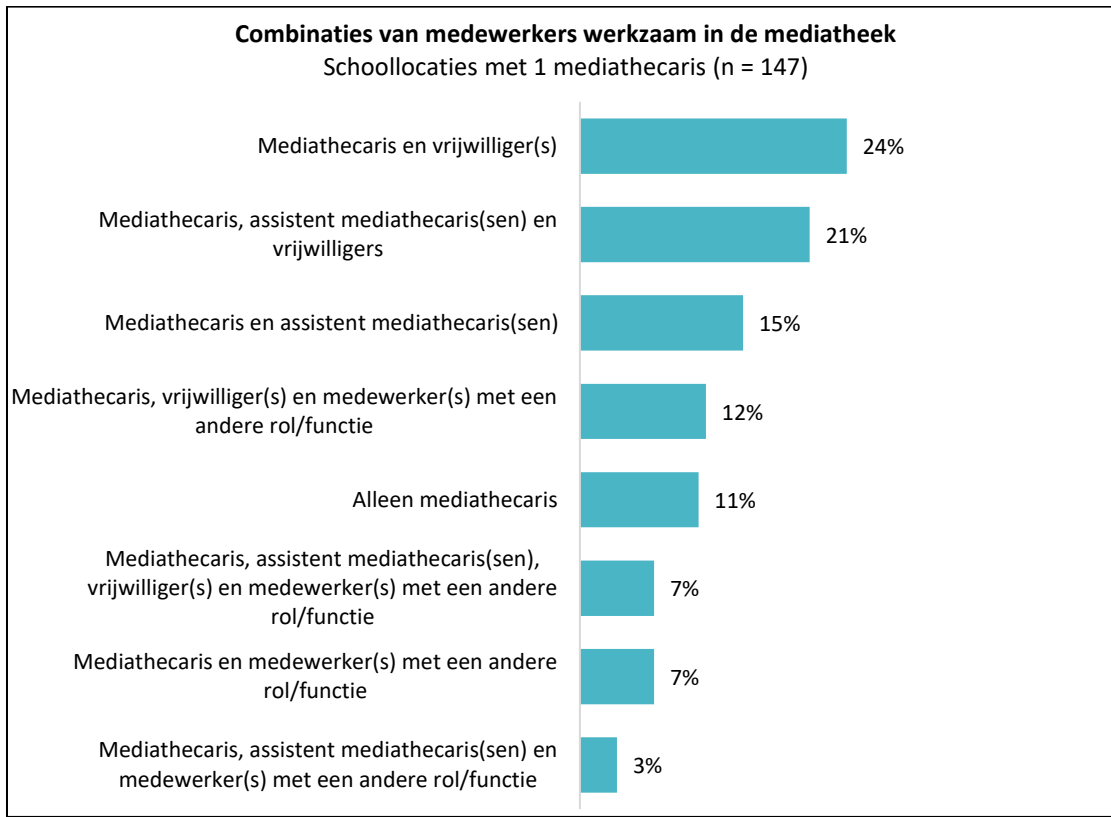
In de gesprekken kwam op verschillende manieren naar voren dat het een grote pre is als een mediathecaris over didactische en onderwijskundige kennis en vaardigheden beschikt. Een van de mediathecarissen vertelde bijvoorbeeld: “In het eerste jaar ben ik er echt tegen aangelopen, dat ik gewoon te weinig kennis van het onderwijs had. Wat heeft het onderwijs nodig? Hoe werkt een school? Wat is een leerlingvolgsysteem? Daar had ik allemaal graag meer over willen weten.” Een ander zou een nieuwe opleiding voor mediathecarissen wensen met flink veel didactiek erin. “Het mooiste is als een mediathecaris ook lessen geeft of heeft gegeven, want dan weet je wat er speelt in de lespraktijk, wat de problemen en directe behoeften zijn. Dan ervaar je hoe de structuur van de school werkt en hoe de dynamiek in de klas is. Dan ben je een betere gesprekspartner voor docenten.”

3.2.2 Medewerkers in de mediatheek

Verreweg de meeste mediathecarissen uit dit vragenlijstonderzoek melden dat zij de enige mediathecaris op school zijn (147 van de 187, dat is bijna 80%). Dat betekent niet dat ze ook alleen werken, want er zijn allerlei combinaties van mediatheekmedewerkers mogelijk (zie figuur 3.6).

Figuur 3.6

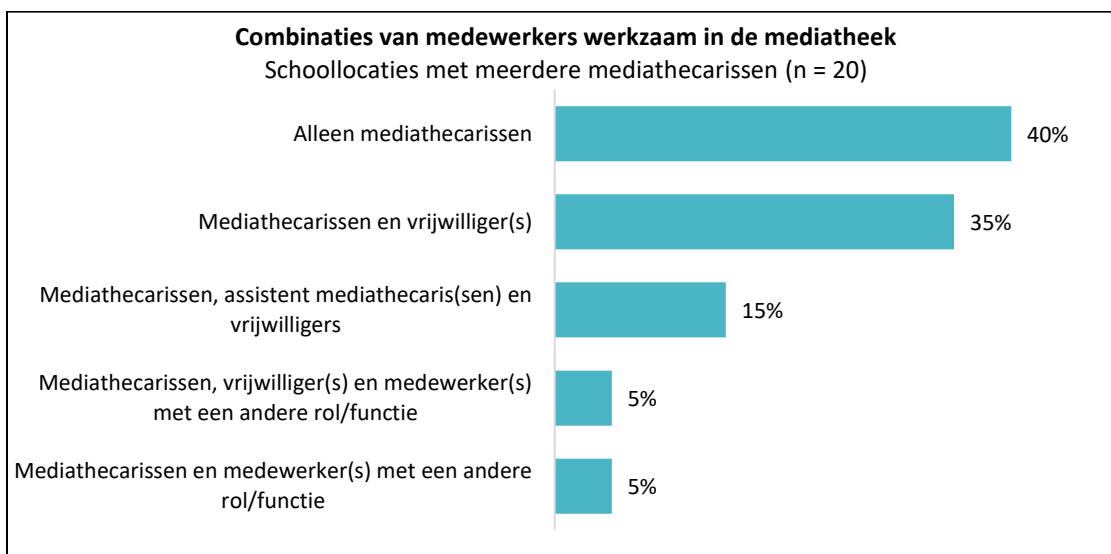
Medewerkers in de mediatheek.

Op schoollocaties waar meerdere mediathecarissen zijn, wordt de mediatheek overwegend bemenst door ofwel alleen mediathecarissen (40%), ofwel mediathecarissen samen met één of meerdere vrijwilligers (35%) (zie figuur 3.7).

Figuur 3.7

Combinaties van medewerkers.

Samenwerking binnen scholengemeenschappen

Zeven van de tien scholen die zijn bezocht voor een interview, maken deel uit van een scholengemeenschap met meerdere schoollocaties en op al deze zeven locaties opereren de mediatheken autonoom van elkaar. Nauwe samenwerking tussen mediatheken die gevestigd zijn op verschillende schoollocaties lijkt dus niet erg gangbaar te zijn. Een enkeling overlegt wel op individueel niveau regelmatig met een collega van een andere locatie: “Dat is fijn, je bent toch een beetje een eenpitter binnen de school.” Een ander vertelde dat er nauwelijks samenwerking met andere locaties is. “Ik zou wel meer uitwisseling willen hebben van materialen, maar dat komt nog niet goed van de grond. Je loopt er toch weer tegen aan dat het een andere school is met een andere identiteit en andere werkwijzen. Er blijken toch hele grote verschillen te zijn, ook al zijn we allebei onderdeel van dezelfde scholengemeenschap.”

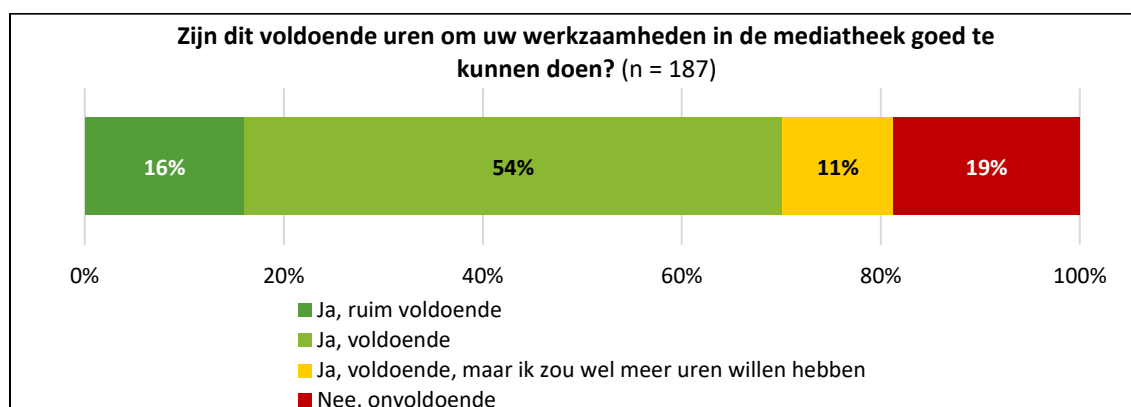
3.2.3 Omvang aanstelling

Gemiddeld zijn de mediathedarissen 25,5 uur per week werkzaam in de mediatheek. Bijna de helft (49%) van de mediathedarissen heeft een aanstelling van tussen de 20 en 29 uur per week. Ruim een kwart (28%) werkt meer, namelijk tussen de 30 en 39 uur per week.

De meeste mediathedarissen (70%) vinden dit (ruim) voldoende uren om hun werkzaamheden in de mediatheek goed te kunnen doen. Een op de vijf mediathedarissen heeft onvoldoende uren ter beschikking om haar werk goed te kunnen doen. Er bestaat wel een verschil tussen kleine en grote scholen voor wat betreft de omvang van de aanstelling. Mediathedarissen op kleine schoollocaties van minder dan vijfhonderd leerlingen werken minder uren per week dan mediathedarissen op schoollocaties met een hoger leerlingaantal.

Figuur 3.8

Mening over het aantal uren.

3.2.4 Vrijwilligers

Een meerderheid van de mediathedarissen (65%; n = 187) meldt dat er op school ook vrijwilligers werken in de mediatheek; gemiddeld worden er volgens hen zo'n 22 onbetaalde uren per week gemaakt.

Visie op vrijwilligers

De geïnterviewde mediathecarissen verschillen erg van elkaar voor wat betreft hun visie op vrijwilligers. Een van hen geeft leiding aan tien vrijwilligers en stelt: “Zonder vrijwilligers kun je geen mediatheek leiden” (zie good practice 2). Het tegenovergestelde was te horen op een school waar de mediathecaris vond dat vrijwilligers vooral in de weg lopen. “Nee, dat wil ik niet meer. Ik heb er geen goede ervaringen mee. Dat waren collega’s die moesten re-integreren na een burn-out.” Een tekort aan vrijwilligers kan behoorlijk belemmerend zijn. Eén mediathecaris geeft aan dat ze heel graag veel vaker de klassen in zou willen gaan, maar dat alleen te kunnen doen als er een vrijwilliger aanwezig is. Zij vertelde: “Ik zit alleen in de mediatheek, dus ik kan niet vaak weg. Er is maar één vrijwilliger, die af en toe wil komen als ik echt de klas in moet.” Ze heeft in overleg met een aantal docenten een plan gemaakt om de klassen in te gaan en meer boekpromotie te gaan doen, maar ze heeft dat nog niet met de schoolleiding besproken.

3.2.5 Taken en verantwoordelijkheden – nu en in de toekomst

Huidige taken

Welke verantwoordelijkheden dragen mediathecarissen zoal op hun school? Verreweg de meeste mediathecarissen laten weten dat zij taken vervullen die direct te maken hebben met de dagelijkse werkzaamheden in de mediatheek, zoals het zorg dragen voor het ordentelijk gebruik van de faciliteiten van de mediatheek, het beheren van de collectie en het helpen bij het vinden van informatie en geschikte literatuur. Minder dan de helft van de mediathecarissen is verantwoordelijk voor het (mede) schrijven en actualiseren van het beleidsplan van de mediatheek.

Op het gebied van leesbevordering beschouwen ongeveer twee op de drie mediathecarissen zich als een sparringpartner voor docenten; veel minder vaak zijn ze dat ook voor de schoolleiding (een op de drie). ‘Beginnende’ mediathecarissen met minder dan vijf jaar werkervaring functioneren minder vaak als adviseur/sparringpartner voor docenten op het gebied van leesbevordering en zijn minder vaak betrokken bij het uitvoeren van activiteiten op het gebied van leesbevordering dan hun collega’s met meer werkervaring.

Als het om digitale geletterdheid gaat, fungeren maar weinig mediathecarissen als sparringpartner van docenten of schoolleiding (29%, respectievelijk 17%). Voor wat betreft de betrokkenheid bij digitale geletterdheid bestaan er geen verschillen tussen beginnende en ervaren mediathecarissen.

Figuur 3.9

Verantwoordelijkheden van de mediathecaris.

Profielwerkstuk

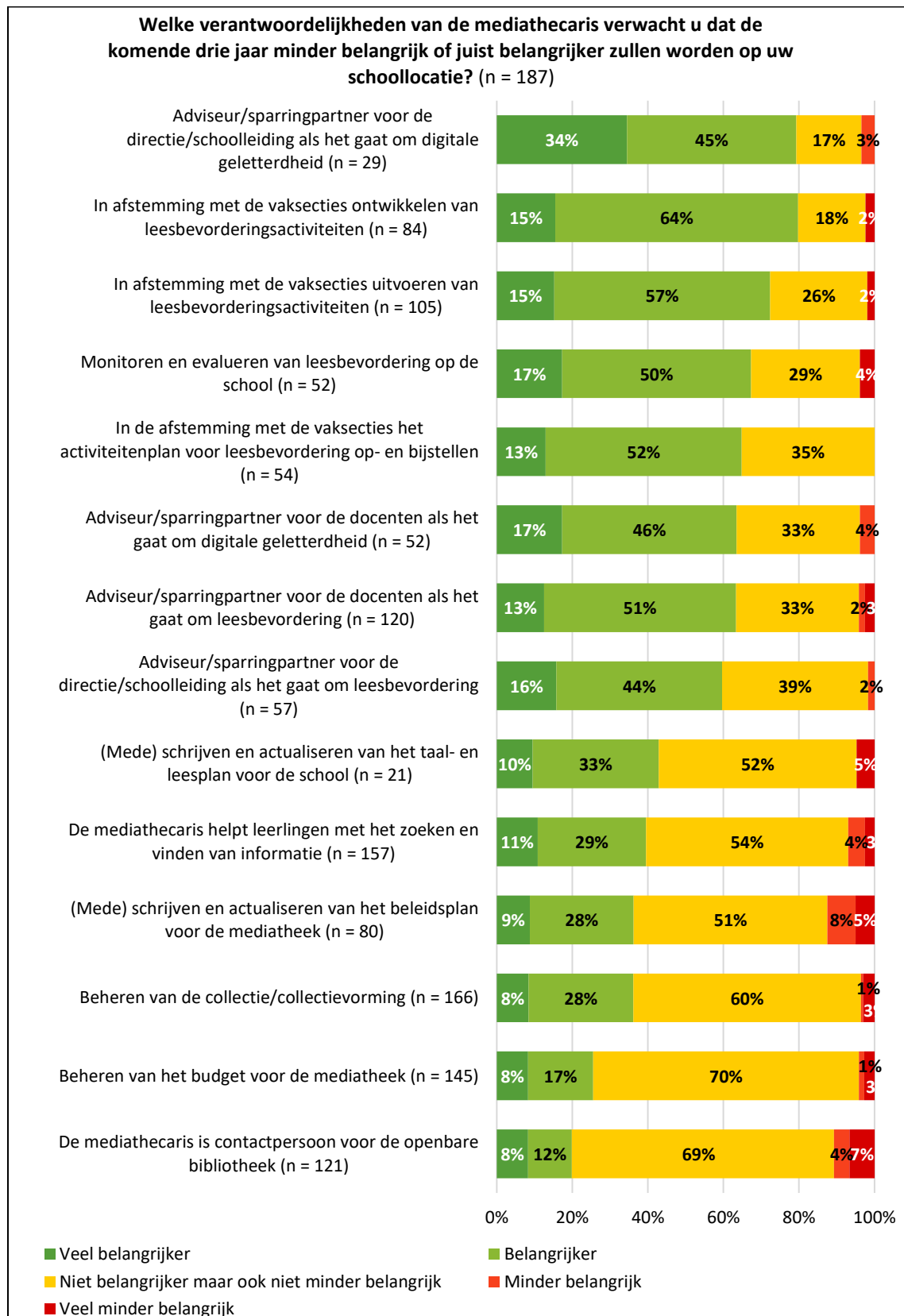
In de categorie 'andere verantwoordelijkheden' valt voor sommige mediathecarissen het begeleiden van leerlingen die werken aan hun profielwerkstuk. Twee klassiek geschoolde mediathecarissen op havo/vwo-scholen vertelden daarover tijdens het interview. Een van hen geeft in 5 vwo lessen over dieper zoeken op internet. Zij maakte ook binnen Aura een overzicht van relevante links naar geschikte zoekmachines en databanken. Een ander begeleidt leerlingen bij speciale profielwerkstuk-keuzewerkuren in de mediatheek. Leerlingen kunnen intekenen op zo'n keuzewerkuur en hulp krijgen bij bijvoorbeeld het zoeken van geschikte bronnen.

De toekomst

De mediathecarissen hebben in de vragenlijst aangegeven welke verantwoordelijkheden volgens hen meer of juist minder belangrijk zullen worden in de komende drie jaar op hun schoollocatie. Opvallend is dat de mediathecarissen verwachten dat met name hun taken op het gebied van digitale geletterdheid en leesbevordering de komende drie jaar (veel) belangrijker zullen worden op hun schoollocatie. Slechts weinig mediathecarissen (0% tot 13%, afhankelijk van de taak) verwachten dat de taken die zij nu hebben minder belangrijk zullen worden. Zie figuur 3.10.

Figuur 3.10

Verwachting over de verantwoordelijkheden van de mediathecaris.

Tot slot: ongeveer de helft van de respondenten vervult nog andere taken en functies op school behalve de bovenstaande (51%, n = 187). Ze noemen heel diverse taken, waaronder leermiddelcoördinator/boekenfondscoördinator, medewerker van het studiehuis/studiecentrum en examensecretaris/profielwerkstukcoördinator. Een enkeling is naast het werk in de mediatheek ook docent.

Extra taken

Tijdens de interviews klonken heel verschillende geluiden over de vraag of je je als mediathecaris moet bezighouden met taken zoals het coördineren van leermiddelen. Een van hen houdt zich bij voorkeur verre van dit soort administratieve klussen. “Mediathecarissen zijn over het algemeen heel accuraat en precies. Dat zijn de ideale mensen om een administratieve klus te laten doen. Je ziet ze dus ook in boekenfondsen verdwijnen. Maar als jij ook nog alle leermiddelen moet doen ... Hier is het gelukkig een docent die dat doet. Ik blijf er zo ver mogelijk bij uit de buurt.” Een ander vindt het juist een uitdaging, zoals een mediathecaris op een brede scholengemeenschap die alle leerboekstromen coördineert. Ze vertelde dat dat veel tijd kost: “Het is heel complex en is echt een uitdaging. Denk aan vragen zoals: Past dit in het budget? Papier of digitaal? Het begin van het schooljaar, tot aan de herfstvakantie, is altijd hectisch. Dan kom ik weinig aan andere taken toe. Daarna is het wat rustiger, maar vanaf februari, maart wordt het weer druk met de leermiddelen.” Als leermiddelcoördinator heeft deze mediathecaris frequent contact met de rector van de school. Ondanks de korte lijnen met de schoolleiding gaat het tijdens die overlegmomenten zelden of nooit over de mediatheek; de leermiddelen eisen de meeste aandacht op.

Persoonlijkheid

Niet alleen de opleiding van mediathecarissen doet ertoe, maar ook hun persoonlijke kwaliteiten. “De sleutel is: goed kunnen kletsen en communiceren”, vertelde een van de geïnterviewde mediathecarissen. “En vooral: enthousiasme voor je vak uitstralen. Een mediathecaris moet open zijn, een introverte binnenvetter bereikt niks. Je moet van alles wat weten en je moet vooral van mensen en leerlingen houden.” Twee andere mediathecarissen benadrukten dat je je als mediathecaris niet te snel beledigd of gepasseerd moet voelen, dat het onderwijs altijd leidend is en de mediathecaris daar ondersteuning bij biedt. “De docent zet de kaders en ik moet mij daarbij aansluiten. Soms word ik vergeten, dan kom ik erachter dat docenten met iets bezig zijn waarvan ik denk: waarom gebruiken jullie mij niet? Maar dan moet je niet zeuren, erop afgaan en je enthousiasme laten zien.”

Verder lezen?

Wie geïnteresseerd is in meer en/of gedetailleerdere informatie over de mediathecarissen verwijzen we naar paragraaf 4.7 tot en met 4.11 van het uitgebreide onderzoeksrapport.

Good practice 2: Een positieve *vibe* in de mediatheek

Marjon Gielis is de mediathecaris van het Mondriaan College, school voor mavo en havo. Ze heeft een achtergrond in de boekhandel en doet vooral veel aan leesbevordering.

Achtergrond in de boekhandel

Voordat Gielis mediathecaris werd, heeft ze lang in de lokale boekhandel gewerkt en had in die functie af en toe al te maken met de school. “Op een gegeven moment belde de directeur, die vroeg of ik wilde solliciteren en dat heb ik gedaan. Ik vind het geweldig om kinderen enthousiast te maken over lezen en boeken. Ik denk dat ik goed kan inschatten wat leerlingen wel en niet aanspreekt.” Vroeger moest het stil zijn in de mediatheek en moesten de tassen op de gang. Maar dat is wat Gielis betreft verleden tijd. “Ik wil een grote huiskamer zijn waar iedereen zich fijn voelt. Ik wil ook echt een positieve *vibe* hebben in de mediatheek. Leerlingen mogen komen pauzeren, ze kunnen even rustig zitten en een boterham eten, er zijn spelletjes.”

Samenwerking met docenten

Gielis heeft veel contact met de secties Nederlands en Engels, ze is regelmatig aanwezig bij sectievergaderingen en wordt ook wel uitgenodigd als er bijvoorbeeld een workshop voor docenten Nederlands wordt georganiseerd. “Die docenten lopen minstens één keer in de week de mediatheek binnen. Dan heb je een heel laagdrempelig contact.” Ze pitcht af en toe nieuwe boeken voor de docenten Nederlands tijdens een sectievergadering. Een mooi voorbeeld van concrete samenwerking tussen mediatheek en sectie Nederlands is ontstaan rond de actie Nederland Leest Junior. Gielis offerde bij de schoolleiding om dat boek cadeau te doen aan alle eersteklassers, want “er zijn kinderen op school die nog nooit een eigen boek hebben gehad ...” Dat mocht op één voorwaarde: dat er in de les aandacht aan besteed zou worden. En zo geschiedde.

Vrijwilligers

Ieder dagdeel zitten er twee vrijwilligers in de mediatheek, in totaal stuurt Gielis tien vrijwilligers aan. Dankzij die vrijwilligers kan zij de klassen in, dus ze kan zich niet voorstellen hoe ze de mediatheek zou moeten runnen zonder vrijwilligers. Maar tien vrijwilligers aansturen is geen sinecure en kost soms veel tijd, want ze wil ook tijd vrijmaken om te luisteren naar hun verhaal. Ze vindt het daarnaast belangrijk dat de vrijwilligers goed op de hoogte zijn van recente aanwinsten, dus ze pitcht ook regelmatig nieuwe boeken speciaal voor hen.

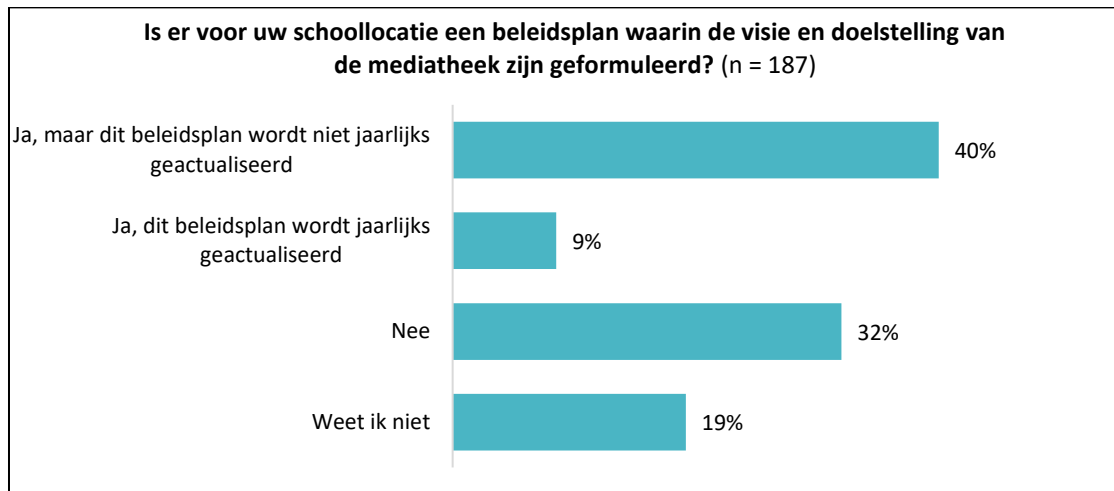
3.3 Beleid en budget

3.3.1 Beleid

Is er op de scholen een beleidsplan aanwezig waarin de visie en doelstelling van de mediatheek zijn geformuleerd? Volgens bijna de helft van de mediathecarissen (49%) is er op school inderdaad een beleidsplan voor de mediatheek opgesteld, maar op de meeste scholen wordt het niet jaarlijks geactualiseerd (zie figuur 3.11).

Figuur 3.11

Aanwezigheid beleidsplan.

Beleidsplan mediatheek

Beleidsplannen spelen geen rol van betekenis binnen de mediatheek op de bezochte scholen. In geen van de gesprekken werd op eigen initiatief naar een beleidsplan verwezen, niet door mediathecarissen en ook niet door schoolleiders. Desgevraagd vertelde een mediathecaris dat ze samen met haar collega in 2022 een beleidsplan voor de mediatheek heeft geschreven, maar dat ze daar nooit meer iets over gehoord heeft. Een andere mediathecaris is gestopt met het schrijven van beleidsplannen. “Dat deed ik vroeger wel, maar ik ben daarmee gestopt. Ik had het gevoel dat ik het vooral voor mezelf deed, om zelf mijn visie en uitgangspunten te bepalen. Verder zat niemand hier op school er echt op te wachten. De speerpunten die ik nu heb, bespreek ik wel, maar dat is meer mondeling.”

Beleidsoverleg op schoolleidersniveau

Alle schoolleiders kregen tijdens het interview de vraag: ‘Staat het onderwerp mediatheek bij u op de beleidsagenda?’ en ‘Staat de mediatheek op de agenda van overleg met het bestuur of andere bovenschoolse organen?’. Geen van de geïnterviewde schoolleiders antwoordde bevestigend op deze vragen, ze beschouwen de mediatheek als een aangelegenheid die iedere school op de eigen manier moet vormgeven. Zo vertelde een schoolleider: “Nee, de mediatheek staat niet op de agenda van overleg met de andere directeuren of met de teamleiders. Het is echt iets wat je met je eigen school regelt. Wij hebben het zelf heel mooi voor elkaar, maar dat wil niet zeggen dat de andere vier scholen dat ook hebben. Er is geen beleid dat daarop stuurt. De onderwijsinhoudelijke zaken liggen binnen ons bestuur toch wel vaak op de scholen zelf, omdat we heel verschillend opereren.”

Grilligheid van beleidsmakers en besturen

“Kijk”, legde een van de schoolleiders tijdens het interview uit, “tien of vijftien jaar geleden keken de besturen, bouwboeren en financiële mensen je raar aan als je een mediatheek op je school wilde. Wij hebben het hier op school gelukkig altijd gewoon doorgezet, maar ik ben er wel om uitgelachen. Op het moment zitten we in een tijdperk waarin lezen weer heel belangrijk wordt gevonden, maar mijn zorg is dat dat over een paar jaar weer verdwijnt. Dat heeft te maken met de wispelturigheid van beleidsmakers en met schoolmanagers die niet werken vanuit een onderwijsvisie, maar vanuit een bedrijfskundige visie. Om aan echt goed leesonderwijs te doen, heb

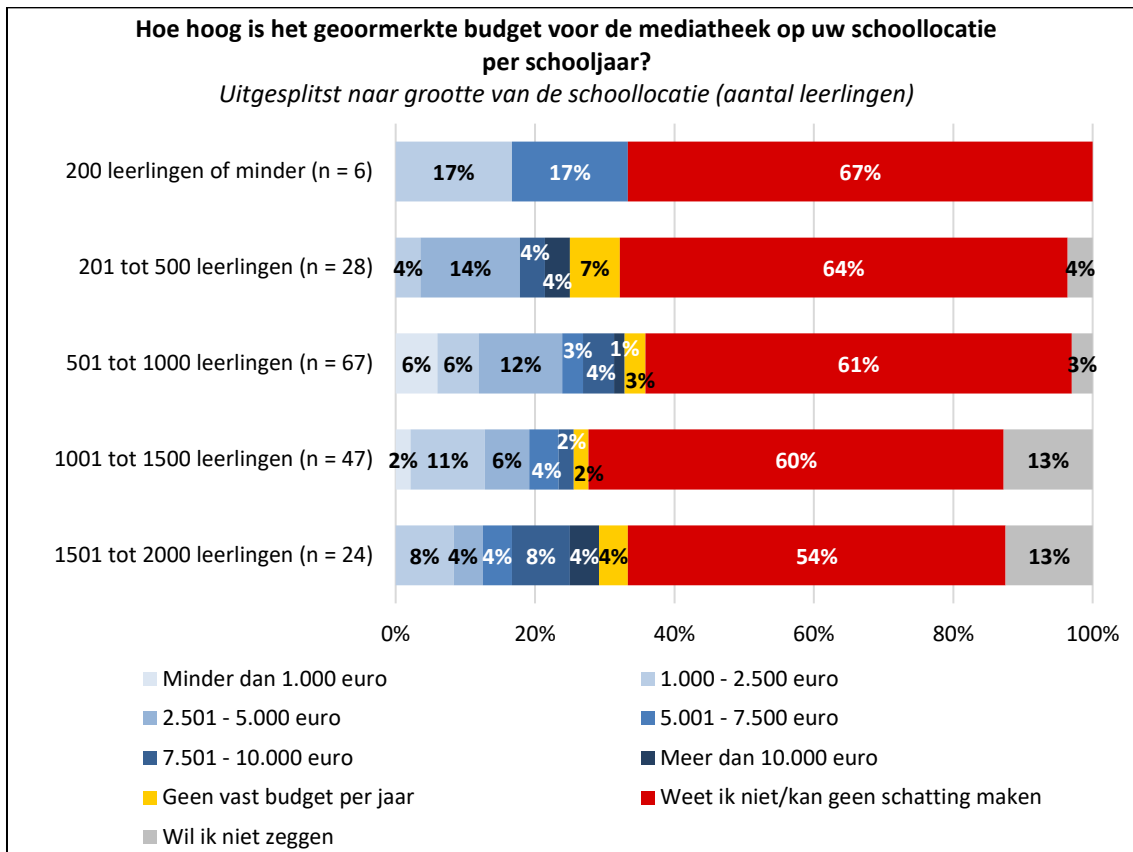
je schoolleiders nodig die uit het onderwijs komen, maar die zullen de aankomende jaren steeds minder worden. Ik denk dat we er steeds meer managers voor terugkrijgen. Zij doen alleen wat aan lezen als dat op dat moment op de agenda van de minister staat. Mijn advies is dus om vooral richting Den Haag te lobbyen als het om mediatheken gaat. Of ga eens in gesprek met opleidingsinstituten zoals NCOI, waar de onderwijsmanagers hun diploma halen.”

3.3.2 Budget

Een aantal vragen in de enquête ging over het budget dat per schooljaar beschikbaar is voor de mediatheek. Schoolleiders konden het geormerkte budget voor de mediatheek op hun schoollocatie per schooljaar invullen; dat leverde een gemiddeld geormerkt bedrag van € 4.179 per schooljaar op. Maar let wel: de meerderheid van de respondenten (61%) gaf aan niet te weten hoe hoog het geormerkte budget is voor de mediatheek, dus de aantallen respondenten zijn relatief klein.

Het beschikbare budget per schooljaar zegt op zichzelf nog niet zo heel veel. Het maakt namelijk nogal uit hoe groot het aantal leerlingen is dat een mediatheek moet bedienen. Daarom staan in onderstaande grafiek de gemiddelde bedragen uitgesplitst naar schoolgrootte. Voor de meeste scholen geldt dat het aantal schoolleiders dat een beperkt budget van minder dan € 5.000 noemt, groter is dan het aantal schoolleiders dat meer dan € 5.000 uittrekt voor de mediatheek. Alleen bij relatief grote scholen van 1501 - 2000 leerlingen is het percentage schoolleiders dat een budget noemt boven de € 5.000 (16%) hoger dan het percentage dat een bedrag noemt lager dan € 5.000 (12%).

Figuur 3.12
Geormerkt budget.

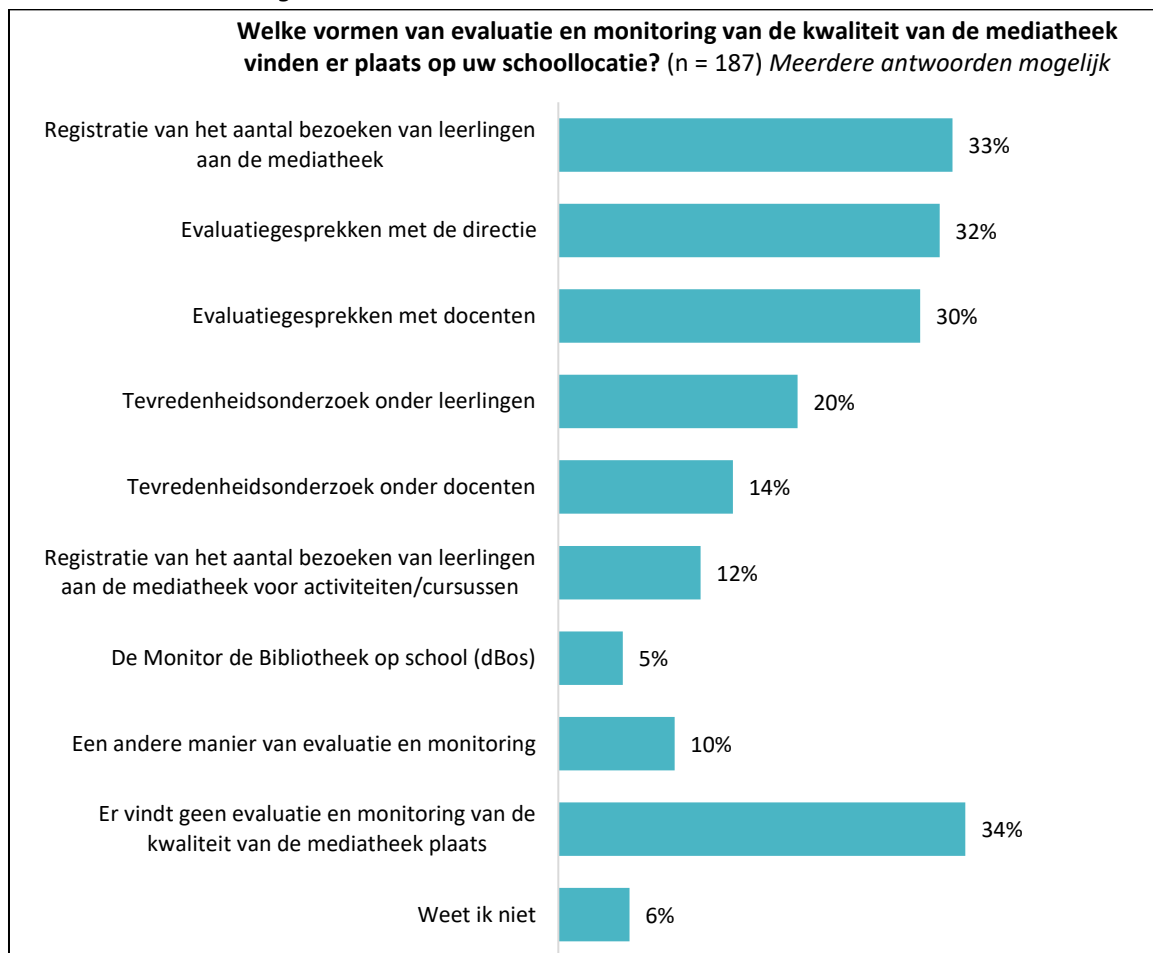

3.3.3 Monitoring op kwaliteit

60% van de mediathedarissen (n = 187) geeft aan dat er op hun school een vorm van evaluatie en kwaliteitsmonitoring van de mediatheek plaatsvindt. De meest voorkomende vormen van evaluatie en kwaliteitsmonitoring zijn registratie van het aantal bezoeken van leerlingen aan de mediatheek, evaluatiegesprekken met de directie en evaluatiegesprekken met docenten. Zie figuur 3.13.

Figuur 3.13

Evaluatie en monitoring.

Verder lezen?

Wie geïnteresseerd is in meer en/of gedetailleerdere informatie over beleid en budget verwijzen we naar paragraaf 4.12 en 4.13 van het uitgebreide onderzoeksrapport.

3.4 Leesbevordering en digitale geletterdheid

3.4.1 Leesbevordering

Ruim driekwart van de mediathecarissen vindt dat de mediatheek op haar school een belangrijke rol speelt bij leesbevordering, waaronder alle mediathecarissen van vmbo-scholen; mediathecarissen van havo-vwo-scholen zijn het minder vaak eens met deze stelling. Tegelijkertijd vindt bijna 80% van de schoolleiders dat de mediatheek een nog belangrijkere rol zou moeten spelen bij leesbevordering. De schoolleiders konden hun antwoord desgewenst toelichten in hun eigen woorden. Er werd onder andere gemeld: “Een toegankelijke mediatheek maakt lezen makkelijker” en “Samenwerking met vaksecties is belangrijk”.

Tabel 3.7a*Rol mediatheken bij leesbevordering (volgens mediathedarissen, n = 187).*

	(Helemaal) mee eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) mee oneens	Weet ik niet / geen mening
De mediatheek speelt op mijn schoollocatie een belangrijke rol bij leesbevordering	77%	18%	5%	2%

Tabel 3.7b*Rol mediatheken bij leesbevordering (volgens schoolleiders, n = 176).*

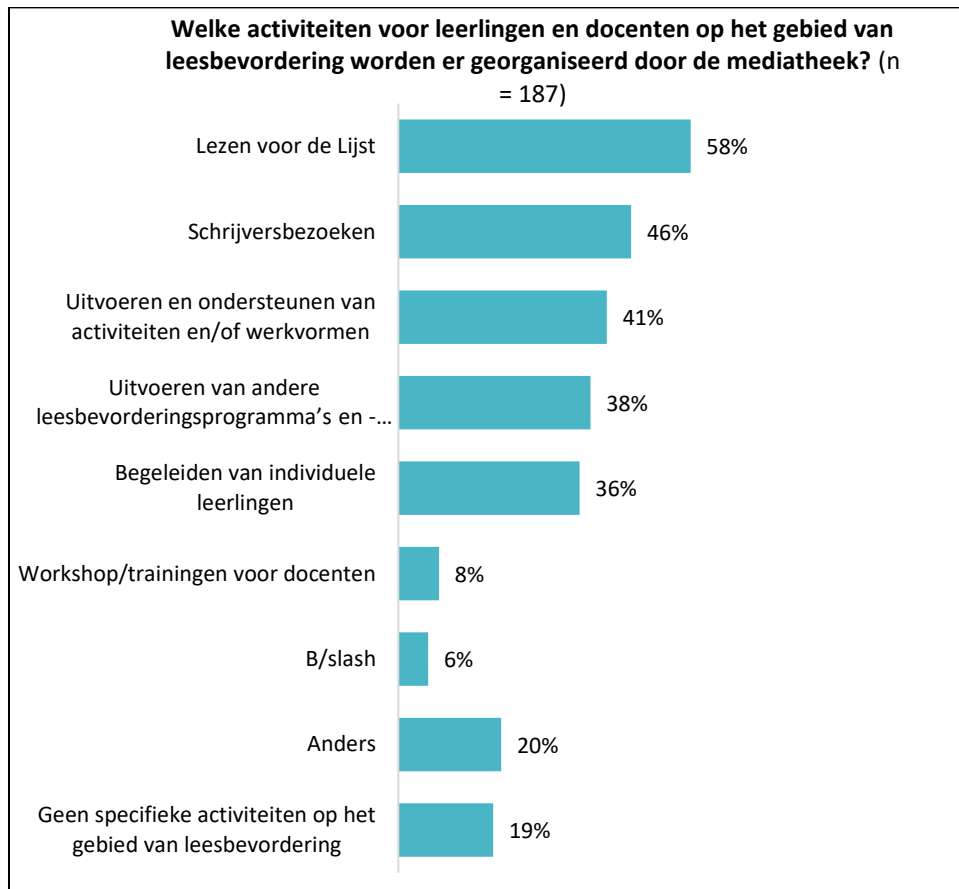
	(Helemaal) mee eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) mee oneens	Weet ik niet
De mediatheek zou op mijn schoollocatie een belangrijkere rol moeten spelen bij leesbevordering	79%	14%	7%	-

Activiteiten

Vier op de vijf mediathedarissen uit dit onderzoek melden dat de mediatheek activiteiten op het gebied van leesbevordering organiseert; een op de vijf doet dat dus niet. In figuur 3.14 staat weergegeven wat die activiteiten zoal inhouden. Met stip bovenaan staat Lezen voor de lijst. Relatief weinig mediatheken verzorgen workshops en trainingen voor docenten.

Figuur 3.14

Leesbevorderingsactiviteiten.

Kansen en mogelijkheden

In een open vraag konden de mediathecarissen aangeven welke kansen en mogelijkheden zij zien voor hun mediatheek als het gaat om leesbevordering. Alle antwoorden zijn gecodeerd; de drie meest gegeven antwoorden staan in de twee onderstaande opsommingen.

Welke kansen en mogelijkheden ziet u voor de mediatheek op uw schoollocatie als het gaat om leesbevordering?

Volgens mediathecarissen:

- betere samenwerking met talensecties (vooral Nederlands);
- vernieuwde collectie die inspelt op de interesses van leerlingen;
- meer schrijversbezoeken.

Volgens schoolleiders:

- aansprekende collectie;
- uitnodigende/rustige plekken om te lezen;
- betere samenwerking met de bibliotheek.

Samenwerking met sectie Nederlands

Zoals blijkt uit bovenstaande opsomming, zien veel respondenten kansen en mogelijkheden voor versteviging van de samenwerking met de talendocenten en dan met name de docenten Nederlands. In de interviews gaven de mediathecarissen voorbeelden van mogelijke samenwerkingsvormen met de sectie Nederlands. Zo vertelde een van hen: “Ik heb afgelopen jaar voor het eerst bij de mondelinge examens Nederlands gezeten. Dat vond ik helemaal geweldig. Dat werkte ook uitstekend, want daardoor kreeg ik veel beter in de gaten wat de leerlingen graag lezen, hoe die vragen gaan en hoe ze een boek tot zich nemen. Het gaf me veel inzicht, maar het gaf me ook een boost.”

Een ander had kort voor het interview contact met de sectie Nederlands over de nieuwe app LEES. “Die app is echt een perfecte vervanging van de klassenset. Toen ik erover las, stuurde ik meteen een bericht naar de sectie Nederlands en zij reageerden enthousiast. Het was meteen een succes!” Zij beschreef ook hoe ze kleine groepjes uit 3 vmbo begeleidt bij het lezen. “Ik heb in de rust van de mediatheek samen gelezen met kleine groepjes zwakke lezers, die daarvoor uit de les kwamen. We lazen een kwartier en bespraken daarna wat ze gelezen hadden. Dat is zo goed bevallen dat we het dit jaar weer gaan draaien.”

Verder lezen?

Wie geïnteresseerd is in meer informatie over deelname aan leesbevorderingscampagnes verwijzen we naar paragraaf 4.18 van het uitgebreide onderzoeksrapport.

Good practice 3: De sectie Nederlands is de spil

Afdelingsleider Coby Kruithof geeft leiding aan het team zorg en welzijn op Het Element, een school voor vmbo (basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg). Ze vindt lezen zo belangrijk dat ze zich nauwelijks kan voorstellen dat er vmbo-scholen bestaan zonder mediatheek.

Leesoffensief op school

Jaren geleden gingen de leesresultaten van de leerlingen op school achteruit. Toen is er een plan gemaakt om deze tendens te keren en de leesresultaten te verbeteren. Er kwam meer aandacht voor begrijpend lezen en het team besloot de focus te leggen op leesbevordering. Er zijn boeken aangeschaft, zodat de collectie weer up-to-date was en in ieder lokaal Nederlands kwam een boekenkastje. Later kwam er dankzij de Bibliotheek *op school* een grote mediatheek met frontale opstelling van de boeken. Fictie en non-fictie staan op thema bij elkaar. “Juist op een vmbo is lezen zo belangrijk! Havo- en vwo-leerlingen vinden hun weg wel naar de bibliotheek, want die willen leren, maar vmbo-leerlingen zullen niet zo gauw naar een openbare bibliotheek gaan. Op het vmbo gaan leerlingen nooit lezen als je er geen aandacht aan besteedt.”

Lezen moet zichtbaar zijn

De zichtbaarheid van de mediatheek is cruciaal, vindt Kruithof. Een belangrijke beslissing rondom de mediatheek die zij het afgelopen schooljaar heeft genomen, was dan ook om te investeren in een goede inrichting van de mediatheek. De mediatheek moet er mooi, aantrekkelijk en uitnodigend uitzien: “We wilden dat er goede zitplekken en banken kwamen, zodat het voor leerlingen aantrekkelijk is om binnen te komen.” Het was een bewuste keuze van de schoolleiding

om de nieuwe mediatheek een mooie centrale plek in het nieuwe schoolgebouw te geven, waar de leerlingen vaak langslopen.

De rol van de sectie Nederlands

Kruithof laat veel mediatheekzaken bij Jan Schut, de docent Nederlands die ook de trekker van de bibliotheek is. Hij heeft veel inspraak bij zaken zoals inrichting, collectie, subsidieaanvragen et cetera. Kruithof: “Hij regelt en organiseert het allemaal. Ik weet dat het dan helemaal goed zit.” Schut vertelt dat de bibliotheek en leesbevordering standaard op de agenda van sectieoverleg staan. De leraren delen ook vaak met elkaar welke boeken ze hebben gelezen en of ze geschikt zijn voor hun leerlingen. De docenten lezen dus veel, want dat is een voorwaarde om leerlingen boeken te kunnen aanraden. Bij sollicitanten is het een pre als iemand veel youngadultboeken heeft gelezen en daar enthousiast over is.

De docenten Nederlands promoten ook bij collega’s van andere vakken dat leerlingen daar lezen, bijvoorbeeld als ze klaar zijn met hun opdrachten. Of ze raden boeken aan die raken aan hun vak. De docenten krijgen daar niet speciaal uren voor, het is gewoon een ‘mindset’. Schut vindt: “Kletsen over boeken met collega’s kan ook prima in de wandelgangen. Ik denk dat dat bij onze professionaliteit hoort.”

3.4.2 Digitale geletterdheid

Digitale geletterdheid is een minder vanzelfsprekend thema voor de mediatheken dan leesbevordering. Ruim een kwart van de mediathedarissen vindt dat de mediatheek op haar school een belangrijke rol speelt bij digitale geletterdheid. Volgens 40% van de schoolleiders mag de mediatheek wel een grotere rol spelen bij digitale geletterdheid, maar bijna 30% vindt dat juist niet (zie tabel 3.8a en 3.8b).

Tabel 3.8a Rol mediatheek bij digitale geletterdheid (mediathedarissen, n = 187).

	(Helemaal) mee eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) mee oneens	Weet ik niet / geen mening
De mediatheek speelt op mijn schoollocatie een belangrijke rol bij digitale geletterdheid	28%	36%	28%	7%

Tabel 3.8b Rol mediatheek bij digitale geletterdheid (schoolleiders, n = 176).

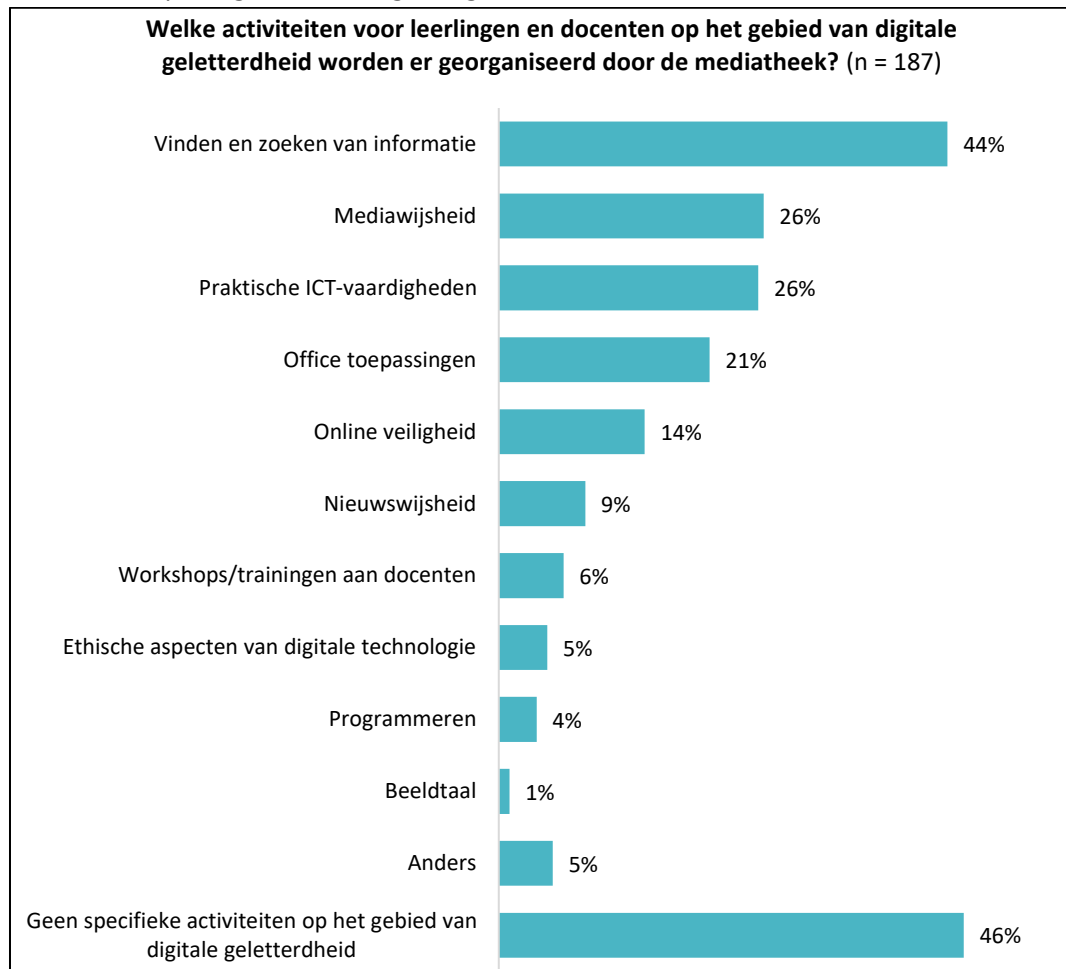
	(Helemaal) mee eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) mee oneens	Weet ik niet
De mediatheek zou op mijn schoollocatie een belangrijkere rol moeten spelen bij digitale geletterdheid	40%	36%	22%	2%

Activiteiten

Een krappe helft van de mediathecarissen gaf in de vragenlijst aan dat er op school geen activiteiten rond digitale geletterdheid worden georganiseerd door de mediatheek. De mediatheken die wel dergelijke activiteiten aanbieden, iets meer dan de helft dus, doen dat meestal op het gebied van het zoeken en vinden van informatie. Workshops aan docenten zijn niet zo gangbaar, net zomin als activiteiten rond de ethische aspecten van digitale technologie (zie figuur 3.15).

Figuur 3.15

Activiteiten op het gebied van digitale geletterdheid.

Vraagarticulatie

Volgens een van de mediathecarissen is het probleem van de rol van de mediathecaris bij digitale geletterdheid dat de vaksecties vaak niet zo goed weten wat ze kunnen hebben aan de mediatheek; ze hebben geen duidelijke vraag aan de mediatheek. Ze legde uit: “Ik hoor docenten soms klagen over leerlingen die slechte profielwerkstukken schrijven. Dan denk ik: welke informatie hebben ze dan eigenlijk gebruikt? Daarom heb ik contact gelegd met de sectie biologie. Ik geef nu aan het begin van het schooljaar een workshop over het gebruik van bronnen en over bronvermeldingen, specifiek gericht op biologie.

Kansen en mogelijkheden

Ook voor digitale geletterdheid konden de mediathecarissen in hun eigen woorden aangeven welke kansen en mogelijkheden zij zien voor hun mediatheek. Alle antwoorden zijn gecodeerd; de drie meest gegeven antwoorden staan in de twee onderstaande opsommingen.

Welke kansen en mogelijkheden ziet u voor de mediatheek op uw schoollocatie als het gaat om digitale geletterdheid?

Volgens mediathecarissen:

- meer samenwerking met docenten voor lessen/campagnes;
- de kennis is er wel, maar er is gebrek aan tijd/personeel;
- geen, want de verantwoordelijkheid voor digitale geletterdheid ligt bij docenten/mentoren.

Volgens schoolleiders:

- weinig tot geen, want digitale geletterdheid is geïntegreerd in het onderwijs;
- ondersteuning bij bronnenonderzoek.

Rol schoolleiding

Net als uit de vragenlijstresultaten, bleek ook uit de interviews dat schoolleiders het nog niet zo vanzelfsprekend vinden dat de mediatheek een rol speelt op het gebied van digitale geletterdheid. Een geïnterviewde schoolleider betoogde dat digitale geletterdheid geen onderwerp is waar de mediatheek zich op zou moeten richten. “Alle leerlingen hebben een iPad, dus alle docenten moeten sowieso met mediawijsheid en ICT-vaardigheden bezig zijn in de les. Daarom vind ik dat geen doelen voor de mediatheek.” Meerdere mediathecarissen hebben meegemaakt dat de schoolleiding tegenhield dat zij zich bezighielden met digitale geletterdheid. Een van hen (gediplomeerd mediacoach) mocht van een vorige directeur geen lessen digitale geletterdheid geven, omdat ze geen hbo-diploma had. Een ander voorbeeld: een mediathecaris van een andere school meldde zich aan voor een plaats in de werkgroep die zich gaat buigen over mediawijsheid en burgerschap. De schoolleiding op deze school besloot tot haar spijt dat er alleen docenten lid mochten worden van deze werkgroep. Aan de andere kant was er onder de geïnterviewde mediathecarissen ook een klassiek geschoolde mediathecaris, tevens gediplomeerd mediacoach, die door de schoolleiding juist bewust is aangesteld als voorzitter van de werkgroep digitale geletterdheid. Een van de overwegingen daarbij was dat de schoolleiding het een goed idee vond om deze taak door iemand te laten vervullen die niet aan een bepaalde vaksectie verbonden is.

Verder lezen?

Wie geïnteresseerd is in meer informatie over de rol van de mediatheek rond de verschillende deelaspecten van digitale geletterdheid verwijzen we naar paragraaf 4.19 van het uitgebreide onderzoeksrapport.

Good practice 4: Contact zoeken met docenten

Mediathecaris Linda Smit werkt op een school voor vmbo, havo en vwo. Ze is de trekker van de werkgroep digitale geletterdheid op school.

Midden in de school

Smit is een mediathecaris die midden in de school staat. Ze vindt het belangrijk om in de pauze in de personeelskamer te gaan zitten en zich niet af te zonderen. “Je moet bij een team op bezoek gaan en laten zien wie je bent en wat je doet. Je kunt iets in nieuwsbrieven schrijven over nieuwe boeken. En gewoon een-op-een veel lobbyen en contact zoeken met de docenten.” Ze geeft een voorbeeld van hoe ze dat doet. “Regelmatig merk ik in de mediatheek dat er veel leerlingen uit dezelfde klas komen die zoeken naar een boek over een bepaald onderwerp. Dan zijn de boeken over dat onderwerp al snel uitgeleend en sta ik aan iedereen individueel uit te leggen hoe Google Boeken werkt. Dat is niet handig natuurlijk. Op een gegeven moment gebeurde dat een keer of drie vlak na elkaar, dus vroeg ik van welke docent ze les hebben. Dan loop ik naar die docent en vraag ik of ik in de klas even zal uitleggen hoe ze via Google Boeken informatie kunnen vinden. En of ik de volgende keer meteen aan het begin van zo’n lessenblok even langs zal komen om wat uit te leggen.”

Basisscholen op bezoek

Ieder jaar tijdens de Kinderboekenweek komen veertien basisscholen op bezoek voor een auteursbezoek. Smit heeft deze traditie jaren geleden bedacht en georganiseerd. “We hadden hier ieder jaar al een schrijver op bezoek voor de brugklassen. Maar daar kon best nog iets bij. Ik wil graag iets toevoegen, eraan bijdragen dat de wereld een stukje beter wordt. En ik wil heel graag dat kinderen blijven lezen, dat gun ik ook basisschoolkinderen.” Bij zo’n schrijversbezoek komen steeds twee groepen 8 van verschillende basisscholen. Na afloop krijgen de klassen ook een gesigneerd boek mee van de schrijver voor hun schoolbibliotheek. “We hebben daar als school zelf natuurlijk ook belang bij, want als ze op deze school geweest zijn, weten de kinderen al een beetje hoe het hier is en zie je ze op de open dag terug met hun ouders.”

Digitale geletterdheid

Smit is voorzitter van de werkgroep digitale geletterdheid en geeft lessen mediawijsheid. Op dit moment is ze samen met een startend docent tekenen bezig met het ontwerpen van een lessenserie rond mediawijsheid. De mediathecaris betaalt de uren van de tekendocent met een subsidie die zij zelf heeft aangevraagd bij de GGD in het kader van de Gezonde School. “Ik wist dat zij was afgestudeerd op digitale geletterdheid en ik kan haar hiervoor uit dit potje betalen. We gaan een module maken voor leerlingen voor 2 vmbo als vervolg op lessen over sexting. Daarbij gaan ze met de handen iets ontwerpen over prikkels die op je afkomen en dat je daar mentaal eigenlijk heel moe van wordt.” Daarnaast is ze samen met een maatschappijleerdocent bezig een plan te schrijven over de inzet van ChatGPT.

Een ander initiatief van Smit was het jaarlijkse bezoek van de wijkagent om met tweedeklassers over sexting te praten. “Die agent is een jonge vent, leerlingen vonden het altijd heel erg leuk. Ik introduceerde het onderwerp altijd zelf en benadrukte dat ze me altijd kunnen opzoeken als er wat is. Vervolgens gaf de agent de les. Ouders waren er ook zo blij mee dat er door iemand anders dan zij zelf met hun kind werd gepraat over sexting. Helaas zijn de bezoeken nu gestopt, omdat de lokale politie geen tijd meer heeft voor educatieve bezoeken. Daarom geef ik deze lessen nu samen met een aantal jongerenwerkers op Valentijnsdag.”

Smit vindt het soms best moeilijk om trekker van de werkgroep digitale geletterdheid te zijn. “Ik zie gewoon hoe druk die docenten het hebben. Dan bekruipt me het gevoel dat ik niet veel bereik,

het gaat allemaal veel trager dan ik zou willen. Maar ik houd me maar vast aan wat een van de docenten tegen me zei: dat je blij moet zijn met de kleine stapjes.”

3.5 Samenwerking met de bibliotheek

Ruim de helft van de schoolleiders (57%; n = 176) en mediathecarissen (56%; n = 187) geeft in de vragenlijst aan dat hun school een samenwerking heeft met een openbare bibliotheek. In een open vraag konden zij in eigen woorden aangeven hoe deze samenwerking eruitziet. De mediathecarissen (n = 104) benoemen hier met name het bestellen van collecties / aanvullende materialen, leesbevorderingsactiviteiten zoals Read2Me en het onderhouden van contact met de leesconsulent. De schoolleiders (n = 100) refereren ook aan het bieden van een aanvullende (boeken)collectie en noemen daarnaast vaak het automatisch bibliotheeklidmaatschap voor de leerlingen. De mediathecarissen die aangeven dat hun school géén samenwerking heeft met een openbare bibliotheek (n = 79; 42%) onderbouwen dit vooral door te verwijzen naar de eigen collectie en de eigen expertise, die toereikend zijn. In de goodpracticebeschrijving aan het einde van deze paragraaf komt een schoolleider aan het woord die aan de vooravond staat van een nauwe samenwerking met de openbare bibliotheek.

Regionaal overleg

Een van de mediathecarissen vertelde veel contact te hebben met de lokale bibliotheek en met de mediathecarissen van scholen in de omgeving. Dat komt door het regionale overleg dat de bibliotheek elke twee maanden op een van de scholen organiseert. Tijdens zo'n bijeenkomst bespreken de mediathecarissen wat er speelt op hun school, maar ook wisselen ze van gedachten over praktische zaken zoals hoe je de sectie Nederlands kunt betrekken bij de mediathec of hoe je met boetes voor de laat ingeleverde boeken omgaat. Ze toonde zich enthousiast over dit overleg. “Je hoort hoe het op andere scholen gaat en daar pik je de dingen uit waar je zelf wat mee kunt.” Een andere positieve bijkomstigheid is dat de bibliotheek hoort waar de mediathecarissen tegen aanlopen en daarop in kan springen. Dat heeft bijvoorbeeld geresulteerd in een gezamenlijk project over mediawijsheid.

De Bibliotheek op school

Van de mediathecarissen (n = 104) en de schoolleiders (n = 100) die wel samenwerken met de openbare bibliotheek meldt ongeveer een derde (36%) van de schoolleiders en bijna een vijfde van de mediathecarissen (18%) dat de school deelneemt aan het programma de Bibliotheek op school³. Een groot deel van de scholen die wel een samenwerking hebben met een openbare bibliotheek werkt nog niet volgens de aanpak van de Bibliotheek op school (een op de vijf mediathecarissen (18%) en een op de drie schoolleiders (36%)). Redenen die hiervoor genoemd worden, zijn dat de collectie en expertise van de eigen mediathec en mediathecarissen voldoende is, dat de Bibliotheek op school niet bekend is en dat de Bibliotheek op school te duur is.

³ Hierbij hebben we de Bibliotheek op school als volgt beschreven: De Bibliotheek op school is een structurele samenwerking tussen de school en bibliotheek met als doel taalontwikkeling, leesplezier en mediawijsheid van jongeren te vergroten.

Intermediair tussen school en bibliotheek

Twee mediathecarissen legden uit dat de Bibliotheek *op school* en mediathecaris elkaar kunnen versterken. De een betoogde: “Het is voor een openbare bibliotheek heel lastig om een vinger achter het onderwijsproces te krijgen. Een mediathecaris is dan hard nodig als intermediair. Een mediathecaris draait mee in het systeem, die weet hoe ingewikkeld de roosters zijn en dat je met een lesprogramma zit dat een jaar van tevoren al bekend moet zijn.” De ander meent dat de mediathecaris zorgt voor de verbinding tussen mediatheek en leerling. Als die schakel ontbreekt, wordt er niet veel uitgeleend, denkt ze. “Docenten denken er niet altijd aan om leerlingen naar de mediatheek te sturen of ze hebben er geen tijd voor om dat te doen.”

Persoonlijke begeleiding

Een van de bezochte scholen – een school voor vmbo en praktijkonderwijs – heeft in het verleden wel meegedaan aan de Bibliotheek *op school*, maar is daar weer mee gestopt. De mediathecaris legde uit wat de reden was voor dat besluit: “Jaren geleden – nog voor mijn tijd – deed de school mee aan het programma de Bibliotheek *op school*. Toen was hier een uitleenrobot, dus leerlingen konden zelf een boek gaan halen. Drie uurtjes in de week was er een leesconsulent, om alles even op te ruimen en weer op volgorde te leggen. Dat werkte dus niet. Leerlingen gaan dan lopen klieren. Dat is niet omdat ze vervelend zijn, maar dat is een stukje onvermogen. Zij kunnen moeilijk zelf een boek kiezen, raken snel overweldigd door de hoeveelheid boeken. Deze leerlingen hebben echt begeleiding nodig bij het zoeken van een boek. We zijn eigenlijk de hele dag aan het helpen. Deze doelgroep heeft dat echt nodig, is onze ervaring.”

Wie meer wil weten over redenen waarom scholen wel of niet deelnemen aan de Bibliotheek *op school*, verwijzen we naar paragraaf 4.17 van het uitgebreide onderzoeksrapport.

Good practice 5: Nieuwbouwdilemma's

Marieke Peters is teamleider van de atheneumonderbouw op het Titus Brandsmalyceum in Oss, school voor havo, atheneum en gymnasium. Ze is van oorsprong docent klassieke talen en heeft de mediatheek in haar portefeuille.

De toekomst

Als we tijdens het interview naar buiten kijken, zien we naast de school een flink gebouw omhoog komen, waar onder andere de bibliotheek gehuisvest gaat worden, maar ook enkele lokalen voor de school. “Dat is dus een hot item, het spannende hier nu. De bibliotheek komt hiernaast en de vraag is: wat doen we met de mediatheek? Wat is de meerwaarde van onze mediatheek als de bibliotheek aan de overkant van de straat staat?” Peters denkt dat de mediatheek meer brengt dan de openbare bibliotheek kan doen. De mediathecaris, die oog heeft voor welke boeken er veel worden geleend en wat er in de secties wordt behandeld. Maar de mediatheek beschikt ook over een boekenaanbod dat specifiek is afgestemd op de doelgroep en over klassensets. “De mediatheek speelt direct op het schoolse leven in. Dat is bij de bieb straks anders. Wat ik vind van de Bibliotheek *op school*? Daar heb ik nog nooit van gehoord. Ik ga er straks meteen eens naar kijken.”

Rol van de schoolleiding

Peters vindt het haar taak als teamleider om bewustzijn te creëren, om het nut van leesvaardigheid te benadrukken bij docenten van alle vakken, niet alleen maar bij de docenten van de verschillende talen. “Ik probeer als teamleider te stimuleren, te prikkelen, kaders te geven en verbinding te maken.” Ze heeft de indruk dat docenten steeds vaker merken dat leerlingen teksten niet goed begrijpen en dat daarom steeds meer secties leesvaardigheid belangrijk vinden. Vanuit de overtuiging dat leesvaardigheid voor alle vakken belangrijk is, gaat ze ook in gesprek met de mediathecaris. Ze spreken met elkaar over vragen als: hoe stimuleren we de leesvaardigheid van de leerlingen? Welke activiteiten kunnen we ontplooiën, naast het uitlenen van boeken? Ze probeert vervolgens om de mediathecaris zelf verbinding te laten leggen met de secties, want “zij moeten met elkaar de dingen doen”. Ook heeft zij zich er actief voor ingezet dat activiteiten zoals de Voorleeswedstrijd en auteursbezoeken weer op gang zijn gekomen. Die waren tijdens de coronaperiode helemaal verdwenen, maar komen nu gelukkig weer terug.

4 Conclusies

4.1 Beantwoording onderzoeksvraag

Hoe is het nu gesteld met de kwaliteit van het mediatheekwerk in het voortgezet onderwijs? Kort gezegd: enerzijds goed en anderzijds minder goed. Allereerst is de basale kwaliteit van de gemiddelde mediatheek uit dit onderzoek in orde. Mediathecarissen en schoolleiders vinden dat de boekencollectie voldoet, veel mediatheken zijn gevestigd in een eigen ruimte, ze bevinden zich doorgaans op een centrale plek en zijn vijf dagen per week geopend en bemenst. De meeste mediatheken worden gerund door een mediathecaris die behoorlijk tevreden is over de eigen mediatheek (gemiddelde rapportcijfer: 7,7). Ook schoolleiders beoordelen de mediatheek op hun schoollocatie gemiddeld met een ruime voldoende (gemiddelde rapportcijfer: 7,5).

Anderzijds levert dit onderzoek ook een wat somberder beeld op, met name richting de toekomst. Dit onderzoek bevestigt namelijk de negatieve trends die uit eerder onderzoek al naar voren kwamen. Het aantal mediatheken in het voortgezet onderwijs daalt, de beroepsgroep van mediathecarissen vergrijsd in rap tempo. Een kwart van de mediathecarissen heeft geen enkele opleiding of cursus gevolgd die te maken heeft met hun functie in de mediatheek. Daarnaast is er een groep schoolleiders die het belang van een mediatheek op de eigen school niet inziet.

Een ander belangrijk knelpunt is dat er weinig aandacht is voor beleid en evaluatie. Een groot deel van de schoollocaties waar een mediatheek aanwezig is, heeft geen beleidsplan voor de mediatheek waarin de visie en doelstelling van de mediatheek zijn geformuleerd. Er zijn maar weinig mediathecarissen die het schrijven en actualiseren van een beleidsplan als hun verantwoordelijkheid beschouwen. Uit de interviews blijkt verder dat er weinig sprake is van afstemming en overleg tussen mediatheken van andere scholen, ook niet met de mediatheken op locaties van dezelfde scholengemeenschap. Mediatheekwerk wordt ook niet geagendeerd op schoolleiders- of directieoverleg. Op een derde van de schoollocaties vindt geen enkele monitoring van de kwaliteit van de mediatheek plaats, of gebeurt de monitoring slechts op een oppervlakkig niveau, door bijvoorbeeld het bijhouden van het aantal bezoeken aan de mediatheek.

4.2 Andere conclusies

Leesbevordering is aandachtspunt nummer 1

De meeste mediathecarissen uit dit onderzoek zijn actief bezig met leesbevordering op hun schoollocatie, degenen die werken op een vmbo-locatie zelfs allemaal. De interviews laten zien dat er in mediatheken heel veel mooie dingen gebeuren op het gebied van lezen en dat mediathecarissen leerlingen op allerlei creatieve manieren aan het lezen weten te krijgen en te houden. Tegelijkertijd zien de schoolleiders wel degelijk kansen op het gebied van leesbevordering. De meesten vinden dat de mediatheek een nog belangrijkere rol zou moeten spelen op het gebied van leesbevordering dan nu het geval is, bijvoorbeeld voor wat betreft samenwerking met de vaksecties. Bovendien zien we dat een op de drie mediathecarissen met minder dan vijf jaar werkervaring als mediathecaris géén activiteiten op het gebied van leesbevordering organiseert.

Rol mediatheek rond digitale geletterdheid is beperkt

Op slechts een kwart van de scholen met een mediatheek zijn de mediatheek en mediathecaris actief bezig met het organiseren van activiteiten rond bijvoorbeeld mediawijsheid en praktische ICT-vaardigheden. Veel schoolleiders en mediathecarissen beschouwen digitale geletterdheid als een thema voor vaklessen en vakdocenten, niet als een thema voor de mediatheek.

Houding schoolleider is cruciaal

Uit de interviews op de scholen bleek dat een schoolleider op heel veel verschillende manieren kan bijdragen aan een mediatheek die op school het verschil maakt. Allereerst moet er natuurlijk voldoende budget zijn voor een actuele en aantrekkelijke collectie, voor voldoende bemensing en voor een aantrekkelijke inrichting, zodat leerlingen graag in de mediatheek komen. Maar het zit 'm ook in het op waarde schatten van de capaciteiten van de mediathecaris, niet alleen op het gebied van leesbevordering, maar ook op het gebied van digitale geletterdheid. Dat kan bijvoorbeeld door de mediathecaris te benoemen als lid van een werkgroep. Ook op het gebied van het integreren van de mediatheek in het onderwijs kan een schoolleider hét verschil maken, door lezen of digitale geletterdheid te agenderen op teamvergaderingen, de mediathecaris in te schakelen bij begeleiding/instructie rond het profielwerkstuk of door mediathecarissen met lesbevoegdheid les(onderdelen) te laten geven. Andersom kan een schoolleider het goed functioneren van een mediatheek ook behoorlijk in de weg staan, zoals bleek uit de interviews met mediathecarissen die te maken hebben met groot verloop onder hun schoolleiders of met schoolleiders die het belang van de mediatheek niet inzien.

Intensiteit van de samenwerking met docenten varieert

Mediathecarissen beschouwen zich vaak als adviseur/sparringpartner van docenten op het gebied van leesbevordering. Vaak noemen zij de talensecties als logische samenwerkingspartner, en dan met name de sectie Nederlands. De docenten van andere vakken staan meestal een stuk verder van de mediatheek af, hoewel uit de interviews bleek dat er zeker mediathecarissen zijn die ook met bijvoorbeeld de sectie biologie of maatschappijleer samenwerken.

Voorwaarde voor een goede samenwerking met docenten is wel dat een mediathecaris de gelegenheid heeft om de mediatheek uit te gaan en de school in. Denk aan pauzeren met docenten, sectievergaderingen bijwonen, de klassen ingaan, groepjes leerlingen begeleiden of binnenlopen bij de schoolleiding. Voor wie de mediatheek niet kan verlaten – vanwege een tekort aan vrijwilligers of gebrek aan collega's –, is het lastig om een ingang te vinden bij docenten, wat het functioneren van de mediatheek belemmert.

Positie non-fictie voor verbetering vatbaar

Een punt van zorg is de positie van non-fictieboeken in de collectie van de mediatheken. Een zesde van de mediathecarissen geeft aan dat de hoeveelheid non-fictieboeken en de verhouding tussen fictie- en non-fictieboeken bij de mediatheek op hun schoollocatie niet voldoende op orde is. Navraag tijdens de interviews maakte duidelijk dat er volgens de mediathecarissen maar weinig zaakvakdocenten zijn die informatieve boeken integreren in hun onderwijs. Dat is jammer, want er zijn allerlei manieren waarop deze boeken met name in vmbo- en praktijkonderwijs kunnen bijdragen aan de leesmotivatie van leerlingen.

Samenwerking met de bibliotheek

Ruim de helft van de schoollocaties met een mediatheek werkt samen met een openbare bibliotheek; een kleine helft doet dat dus niet. De meest genoemde redenen om geen samenwerking te hebben met een openbare bibliotheek zijn: de eigen collectie voldoet en er is genoeg eigen expertise bij de mediatheek. Uit de interviews blijkt dat een mediathecaris een belangrijke schakelfunctie kan vervullen bij het tot stand brengen van een vlotte samenwerking tussen school en bibliotheek.

5 Aanbevelingen

Op basis van het onderzoek doen we de volgende aanbevelingen voor het verbeteren van de kwaliteit van mediatheekwerk in het voortgezet onderwijs.

1. Zorg voor opleiding en professionalisering

Het is belangrijk voor de kwaliteit van de mediatheek en, in het verlengde daarvan, ook voor de kwaliteit van het onderwijs, dat mediathedarissen voldoende kennis hebben om hun functie goed te kunnen uitoefenen. Op dit vlak valt grote winst te behalen, met name bij jonge mediathedarissen (onder de vijftig jaar) die geen opleidingen of cursussen volgen of hebben gevolgd die te maken hebben met hun werkzaamheden als mediathedaris. We zien bovendien in dit onderzoek dat een groot deel van de beginnend mediathedarissen geen activiteiten op het gebied van leesbevordering organiseert. Scholing om deze groep beter toe te rusten is dus hard nodig. Onze aanbeveling is dan ook: investeer in een volwaardige mediathedarisopleiding en goed professionaliseringsaanbod. Dat kan ook op regionaal niveau. Er bestaan bijvoorbeeld bibliotheken die succesvolle regionale netwerken organiseren, waarin kennisdeling plaatsvindt.

2. Zorg voor kwaliteitsbewaking

Bij een groot deel van de mediatheken vindt geen monitoring van de kwaliteit van de mediatheek plaats of gebeurt de monitoring slechts op een oppervlakkig niveau door bijvoorbeeld het bijhouden van het aantal bezoeken aan de mediatheek. Een objectief normenkader waarmee mediathedarissen en schoolleiders de kwaliteit van hun mediatheek kunnen evalueren, kan mediathedarissen en schoolleiders helpen om verbeterpunten voor de mediatheek te identificeren. Actiepunten die voortvloeien uit het evalueren van de kwaliteit van de mediatheek kunnen bovendien inspiratie vormen voor mediathedarissen en schoolleiders bij het opstellen van een beleidsplan voor de mediatheek. We raden Stichting Lezen en de KB daarom aan een evaluatie-instrument (door) te ontwikkelen of te updaten en het gebruik hiervan onder mediathedarissen te promoten. Een kwaliteitskaart mediatheken of de internationale handreiking van IFLA⁴ kunnen hierbij als leidraad dienen.

3. Vestig de aandacht op digitale geletterdheid binnen de mediatheek

Op de meeste scholen speelt de mediatheek geen rol als het gaat om digitale geletterdheid. Veel schoolleiders en ook mediathedarissen zien digitale geletterdheid niet als een thema voor de mediatheek. Om hier verandering in te brengen, zal allereerst meer bewustwording moeten worden gecreëerd omtrent de rol die mediatheken kunnen spelen op het gebied van digitale geletterdheid. Dat geldt voor mediathedarissen, maar ook voor schoolleiders en docenten. Voor mediathedarissen die nu niet weten wat zij aan kunnen bieden op het gebied van digitale geletterdheid kunnen handvatten worden gecreëerd. Ook het delen van 'best practices' tussen mediathedarissen en het aanbieden van laagdrempelige scholing op het gebied van digitale geletterdheid kunnen mediathedarissen helpen meer te doen met digitale geletterdheid in hun

⁴ International Federation of Library Associations and Institutions.

mediatheek.

4. Stimuleer samenwerking met de bibliotheek

Ruim twee vijfde van de mediatheken werkt niet samen met een openbare bibliotheek, noch in de vorm van de Bibliotheek *op school*, noch op andere wijze. Deels komt dat doordat mediathedarissen en schoolleiders de meerwaarde niet zien, maar deels heeft dat ook te maken met onbekendheid. Lang niet alle scholen blijken op de hoogte te zijn van wat er allemaal aan mogelijkheden bestaat op het gebied van samenwerking met de bibliotheek. Het is dus aan te bevelen om vo-scholen actief te benaderen en goed te informeren over de mogelijkheden en toegevoegde waarde van verschillende vormen van samenwerking, zoals ook al gebeurt in het kader van de Impulsregeling Masterplan Basisvaardigheden en de Bibliotheek *op school*.

5. Versterk de positie van mediathedarissen op strategisch niveau

De beroepsgroep van mediathedarissen heeft belang bij een stevige, actieve en professionele beroepsvereniging. De vooruitzichten voor het beroep van mediathedaris zijn niet zo rooskleurig: de beroepsgroep vergrijsst en er is geen opleiding voor mediathedarissen in het onderwijs meer. Het vak dreigt te verdwijnen en dat terwijl we in een tijdperk leven waarin lezen zo in de aandacht staat. Een stevige, actieve en professionele beroepsvereniging kan een grote rol spelen bij relevante beleidsoverleggen, zoals kennistafels of coalities op het gebied van lezen en leesbevordering, en daarbij de deskundigheid van de mediathedarissen zichtbaar maken.

6. Geef een impuls aan de samenwerking met docenten van alle vakken

Voor mediathedarissen is de vakgroep Nederlands vaak de meest natuurlijke samenwerkingspartner; ook met docenten van andere talen bestaat meestal wel enige samenwerking. Samenwerking met docenten van andere vakken ligt echter minder voor de hand en komt ook minder vaak voor. Toch kan de mediatheek ook voor andere vakken van grote betekenis zijn. In de praktijk komt het nog niet zo vaak voor dat mediathedarissen en docenten van niet-talige vakken samenwerken. Waar het wél gebeurt, zijn de ervaringen positief. Denk aan de inzet van informatieve boeken, die uit veel mediatheken verdwijnen, maar die juist een goede ingang tot lezen kunnen zijn voor leerlingen die niet graag lezen. Of denk aan de begeleiding bij (profiel)werkstukken en het zoeken van goede bronnen en het correct verwijzen daarnaar. De samenwerking met docenten van andere vakken kan verbeteren door docenten daarover te informeren en te inspireren, bijvoorbeeld door het schetsen van goede praktijkvoorbeelden.

